Cilt 6 Sayı 2 ISSN: 2149-0872
Aralık 2021 ss 353-392 DOI: 10.20486/imad.894644
İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi The Journal of Islamic Civilization Studies

Vahdî İbrâhîm'in Mensur Hilye Şerhi: Terceme-i Hilye-i Şerîfe*

Wahdi İbrâhîm's Mansur Hilya Commentary

Zehra GÖZÜTOK TAMDOĞAN**

Öz

Peygamberlerin sonuncusu ve mührü olan; Allah'ın yeryüzündeki dinini tebliğiyle tamamlayan Hz. Muhammed'in sûretine ve bununla birlikte sîretine dair vasıfların bildirildiği hilyeler hem kalb-i selîmin hem de zevk-i selîmin konusu olmuşlar, yüzlerce yıl manzum-mensur şekilde edebiyatımızı süslemişlerdir. Böylece Müslümanlar yüzlerce yıl O'nu resmetme ihtiyacı bile duymadan bu hilyelerle âdeta terbiye edilmişlerdir. Hilyeler yazılırken Hz. Peygamber'in sûretine ve sîretine dair hadis rivâyetleri esas alınmıştır. Bu rivâyetlerdeki kelimeler o dönemin Arapçasında bile fazla kullanılmayan kelimeler oldukları içindir ki şerhe ihtiyaç duyulmuştur. Yapılan bu şerhlere Osmanlı Türkçesi ile yapılan şerhler ise Türk-İslâm edebiyatında hilye-i şerîfeler olarak bir edebî türe dönüşmüşlerdir.Bugüne kadar hilyelerle ilgili olarak yapılan çalışmalarda daha çok manzum hilyeler üzerinde durulmuştur. Bu çalışmada ise mensur hilye örneklerinden hattat, devlet adamı Vahdî İbrâhîm'e (ö. 1126/1714) ait olan ve tespit edebildiğimiz dört nüshalı Terceme-i Hilye-i Şerîfe şerhi çeviri yazı ile birlikte verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk-İslâm Edebiyatı, Hz. Muhammed, Şemâil, Hilye, Vahdî İbrâhîm.

Abstract

The hilye in which the attributes of the form of Muhammad also that of his sîret, the last of the prophets was reported, have been the subject of both thoughts, art and literature. The longing and love for him have been expressed in many ways. The distancing stance against painting with the concern of idolizing in Islamic thought was supported by hilyes written in calligraphy. Thus, for hundreds of years, Muslims were educated with these hilyes without even needing to portray him. While writing the hilyes, the hadith narrations about his form were taken as a basis.Since the words in these narratives were not used much even in the Arabic of that period, an annotation was required.The annotations made in Ottoman Turkish to these commentaries have turned into a literary genre in Turkish-Islamic literature as hilye. Calligrapher and statesman Vahdî İbrâhîm, in his prose hilyes, the subject of this article; It included in the sîret along with the Prophet's image. In addition, the hilye writer who is the subject of this study is given information about the life of the statesman Vahdî İbrâhîm, and the prose hilye commentary he wrote is introduced in translation.

Keywords: Turkish-Islamic Literary, Prophet Muhammad, Şemail, Hilye, Vahdî İbrâhîm.

Giriş

Türk-İslâm edebiyatına özgü olduğu ifade edilen ve 15. Yüzyıl ile 21. Yüzyıl başlarına kadar sürdürülmüş olan bir gelenek olan hilye sözlükte "süs, ziynet", mecazi olarak ise "yaratılış, sûret ve güzel vasıflar" anlamına gelmektedir.[1]Daha ayrıntılı bir tanımla ise:

> Hz. Muhammed'in fiziksel görünüşünü, güzel ahlakını, karakterini, güzel vasıf ve sıfatlarını, kıyafetini anlatan aynı zamanda diğer peygamberlerin, dört halifenin, aşere-i mübeşşereden diğer sahabîlerin, Hz. Hasan ve Hüseyin ile bazı tarikat kurucularının

* Geliş Tarihi: 10.03.2021, Kabul Tarihi: 02.11.2021.

** Dr. Öğr. Üyesi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, ztamdogan@nku.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9128-4026.

1 Mustafa İsmet Uzun, "Hilye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/ 44; Mehtap Erdoğan Taş, "Hoca Sa'deddin Efendi'nin Mensur Hilyesi: Hilye-i Celiyye ve Şemâil-i Aliyye", *Asobid Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2/3 (Haziran 2018), 20.

öncelikle fiziksel yapıları olmak üzere onlarla ilgili diğer bazı hususları da konu edinen eserlerin genel adıdır.[2]

Hilyeler, Hz. Peygamber'in suret ve sîretine has rivâyetlerin yer aldığı şemâil kitaplarından kaynak olarak alınan hadis-i şerîflerin mensur yahut manzum şekilde şerhleridir.[3]Arapçada şimâl kelimesinin çoğulu olup huy, tabiat, hal ve hareket, tavır ve davranış anlamları da bulunan şemâil kelimesi, özelde sadece Hz. Peygamber'in fizikî özelliklerini ve hayat tarzını, onun beşerî yönünü anlatmak için kullanılan bir tabire dönüşmüş ve bu haliyle ilk olarak şemâil ve hilye türü eserlere kaynaklık eden *eş-Şemâilü'n-nebeviyye ve'l-hasâ'isü'l-Mustafaviyye* adlı eseri ile muhaddis Tirmizî (ö. 279/892) tarafından kullanılmıştır.[4]Sahabîler Resûl-i Ekrem'in vasıfları hakkında kendi ilim ve idrakleri nisbetince farklı rivayetlerde bulunmuşlar, dönemin Arapçasında sıkça rastlanmayan kelimeleri tercih etmişler dolayısıyla bu rivayetler şerh ihtiyacı doğurmuştur.[5] Tirmizî'nin yukarıda ismi zikredilen ve birçok şerhi bulunan eseri bu ihtiyaçtan hasıl olmuştur diyebiliriz. Türk edebiyatında geleneksel hale gelecek olan manzum ve mensur hilyeler de şemâil kitaplarındaki hilye hadislerinin Türkçeye tercümesi ve şerhidir.

Adetâ Hz. Peygamber'in mensur cümleler ve manzumelerle çizilen fizikî ve manevîportresi olan[6]hilye, Osmanlı kültüründe O'nun vasıflarını, bu vasıflardan bahseden kitap velevhaları ifade etmek için kullanılmıştır. Manzum ve mensur olarak yazılan hilyeler önceleri cepte taşınacak kadar küçük risaleler şeklinde ve dua kitaplarının, çeşitli mecmuaların içine yazılmıştır. Türk edebiyatında hilye türünün ilk ve ardından gelenleri de oldukça etkilemiş olması dolayısıyla en önemli örneği Hâkânî'nin manzum eseri *Hilye-i Hâkânî*'dir. İlk olduğu ifade edilen mensur hilye ise

2 Taş, "Hoca Sa'deddin Efendi'nin Mensur Hilyesi", 20.

3 Ali Yardım, "Hilye-i Saadet, Peygamber Efendimizin Yaratılış Güzellikleri", *Kubbealtı Akademi Mecmuası* 7 (1978), 4/47; İskender Pala, *Hakânî Mehmet Bey Hilye-i Saadet* (İstanbul: Kapı Yayınları, 2013), 3-7.

4 Ali Yardım, "Şemâil Nevinin Doğuşu ve Tirmizî'nin Kitabü'ş-Şemâil'i", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (1983), 350-352.

5 Uzun, "Hilye", 18/44.

6 Hikmet Atik, "Hilyelere Göre Hz. Peygamber'in İnsanlara Davranışı", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12/17 (Ocak-Haziran 2007), 272-283.

Şeyhülislâm Hoca Sadeddin Efendi (ö. 1008/1599)'ye aittir. Hâfız Osman (ö. 1110/1698) ile hilye-i saâdeti levha halinde yazma geleneği başlamıştır.[7]

Hilyenin yazılış sebepleri arasında Peygamber sevgisi, Hz. Peygamber'in şefaatine ulaşma düşüncesi, Hz. Peygamber'i rüyada gören bir Müslümanın onu gerçekten görmüş sayılacağına dair hadis, hilyelerin mukaddes emanet kabul edilişi ve hilye metnine sahip olanların kıymeti ile ilgili haberler, iyi bir eser bırakarak hayırla anılma arzusu, İslâm'da insan resminin yapılmasının yasaklanması ile ilgili haberler, dinî dayanağı tespit edilememiş olsa da evinde yahut üzerinde hilye taşıyan kimsenin herhangi bir felâkete uğramayacağına inanılması[8] en çok dikkati çekenlerdir.

Hilyenin müstakil bir tür olarak gelişmesinin sebepleri arasında yer alan, Müslümanların ihtiyatlı davranması sebebiyleHz. Muhammed'in tasvirinin yapılmaması konusunda Uğur Derman'ın açıklamasını aynen vermeyi uygun bulduk:

> İslâm inancı putlardan olduğu kadar putlaştırılabilecek kimselerin tasvirlerinden de şiddetle kaçındığından birkaç asılsız minyatür dışında hiç kimse Resûlullah'ın resmini çizmeye lüzum görmediği gibi buna cesaret de edememiştir. Hıristiyan âleminde Hz. Îsâ için uygulandığı şekilde hayalî bir resim çizmektense görenlerin doğru tariflerinden faydalanarak İslâm peygamberini hilyesinden tanıyıp anlatma yolu tercih edilmiştir.[9]

Dolayısıyla Müslümanların Hz. Peygamber'i tasvir etme arzularına en iyi cevap hilye-i şerîfeler olmuş[10] ve hilye yazımı bir gelenek halini almıştır. Hicret esnasında Resûlullâh ve yanındaki kafilenin, çadırına misafir olduğu Ümmü Ma'bed[11] adlı kadın sahabîye ait rivayetin önemli yer tuttuğu özellikle Hz. Ali ve Hind b. Ebû Hâle'nin tarif

---

7 M.Uğur Derman, "Hâfız Osman", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15/98-100.

8 Uzun, "Hilye", 18/44; Zülfikâr Güngör, *Türk Edebiyatı'nda Türkçe Manzum Hilye-i Nebevîler ve Nesîmî Mehmed'in Gülistân-ı Şemâil'i* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2000), 14-20. Ayrıca bk. a.mlf., "Türk Edebiyatında Hilye-i Nebevî Türünün Doğuşu Gelişimi ve Sebepleri", *Tasavvuf, İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi* (Ankara 2003),193-199.

9 M. Uğur Derman, "Hilye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/47.

10 Hilal Kazan, "Hz. Peygamber'in En Güzel Tasvirleri Hilye-i Şerifelerdir", *Derin Tarih* 35 (2015 Şubat), 120-121.

11 Ümmü Ma'bed'in hayatında bu ziyaret o kadar önemli bir iz bırakmıştır ki o günden sonra "mübârek adam gelmeden önce", veya "mübârek adam geldikten sonra" sözünü kullanır olmuştur. O'nun Hz. Peygamber'i tasviri Hz. Ali ve Hind b. Ebû Hâle aracılığıyla asırlar boyu nakledilmiştir. Mehmet Eren, "Ümmü Ma'bed", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/325.

ettikleri rivâyetleri hilye metinlerinin ana kısımlarıdır. Bu rivâyetler, Hz. Peygamber'in hem fiziki özelliklerini hem de manevî özelliklerini birlikte ifade ederek, O'nun sûretini merak eden Müslümanlar için başka bir şey düşünmeyecek şekilde edebî bir metne dönüşmüşlerdir. Osmanlı'da hüsn-i hat levhalarında yazılan ve Hz. Muhammed'in sûretini ve sîretini ifade eden hilyeler, her bir Müslümanın zihninde ve ruhunda nice güzellikler canlandırmış ve onları Hz. Peygamber'in sûretinin çizilmesi gibi bir istekten uzaklaştırmıştır.[12] Hatta şöyle ifade etmek gerekir ki eğer tasvir/resmetme hoş karşılanıp özellikle diğer birçok dinde olduğu şekliyle teşvik edilmiş olsaydı o zaman İslâm sanatı da Hıristiyan Bizans, Roma ve Sâsânî sanatının bir taklidinden ibaret olacaktı. Bu ise bir sonsuzluk ifadesinin yer aldığı geometrik şekiller, hatâyîler, rûmîler, hatlar, ebrular, tezhipler ve minyatürlerle yapılan sanattan bizi yoksun bırakarak,[13] bu renk ve desenler arasında Hz. Peygamber'in sûretini sîretini hissettiren hilyeler gelenek haline gelmeyecekti.

Bu mesele hakkında, Kazuo Morimoto şu ifadeleri kullanmaktadır:

> Peygamber'in fiziksel özelliklerini öğrenmek ve bu özelliklerin açıklamasını güzel bir şekilde ortaya koyan kaligrafik eserleri göstermek, hiç şüphesiz bu tür faaliyetlerde bulunanların asırlarca önce vefat eden Peygamber'i daha somut ve kendilerine daha yakın hissetmelerini sağladı. Dahası, Peygamber'in hilyesini sunan kaligrafik eserler, ana-akım Müslüman topluluğun yasak olduğunu düşündüğü bu kutsal figürün figüratif bir temsili olmaması sebebiyle de değerliydi.[14]

Manzum olarak yazılan hilyeler çalışmalara daha çok konu olmuş, levha şeklinde yazılan hilyeler ise hem sergilenmiş hem duvarları süslemiş iken mensur hilyelerle ilgili çalışmalar biraz daha az sayıdadır. Manzum hilyelerle ilgili olarak

[12] Bu konuda Osman Mutluel'in yaptığı açıklamayı aynen nakledelim: "*Hz. Peygamber'in resminin çizilmiş olması durumunda, peşinden putlaştırmanın gelmesi kaçınılmaz olacaktı. Böylece Hz. Peygamber'in hilyesi yazılarak, bu putlaştırmanın önüne geçilmiş olduğunu söylemek yanlış olmasa gerektir. Hz. Peygamberin resminin yapılmış olmasının bir başka tehlikesi, sonradan Müslüman olan ancak Arap ırkından olmayan ve Hz. Peygamberi göremeyen Müslümanların sahip oldukları güzel insan tipinin farklı oluşunda ortaya çıkacak olmasıydı. Çünkü her insanın güzellik anlayışı ve beğeni yargısı farklıdır. Hâlbuki resim olmadığında, her Müslüman okuduğu peygamber Şemailini, kendi dünyasında ve sahip olduğu kendi güzellik düşüncesi çerçevesinde yorumlayarak, Hz. Peygambere karşı sevgi oluşacaktır*." Osman Mutluel, "Sanat Felsefesi Açısından Hilyeler", *TurkishStudies-International Periodical ForThe Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8/12 (Ankara, Fall 2013), 879-888.

[13] Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), "Aranan: Hilye" (Erişim 10 Kasım 2020).

[14] KazuoMorimoto, "Muhammed Peygamber'in İslam Tarihindeki Benzerleri", *İslâm'da Hilye Geleneği Uluslararası Sempozyum Bildiri Özetleri (4-5 Mayıs 2018)*, 39-40.

kıymetli çalışmaları bulunan Mehtap Erdoğan Taş'ın mensur hilyelerle[15] ilgili yaptığı listeyi burada aynen vermek istiyoruz:

1. Abdülahad Nûrî, *Hilye-i Şerîfe-e Nebeviyye*.
2. Abdülmecid Sivasî, *Şerh-i Hilye-i Resûl-i Ekrem*.
3. Ahmed b. Receb el-İstanbûlî, *Nüzhetü'l-Ahyâr fî Şerh-i Hilyeti'l-Muhtâr*.
4. Ahmed Şemsî Halvetî, *Hilye-i Şerîfe*.
5. Akkirmânî Muhammed b. Mustafa, *Hilye-i Sa'âdet*.
6. Ali Molla, *Hilye-i Şerîf-i Resûlullâh*.
7. Debreli Vildân Fâik, *Risâle fî Şerhi'l-Hilyeti'n-Nebeviyye*.
8. Erzurumî Mehmed Hanefî Efendi, *Hilye-i Şerîfe*.
9. Eyüp Sabri b. Cemîl, *Mülahhas Şemâil-i Hz. Muhammed*.
10. Halîl b. Ali el-Kırımî, *Hilye-i Nebevî*.[16]
11. Hilmi Efendi, *Hilye-i Muhammed*.
12. Hulusî Ârif Eskişehrî, *Şerh-i Hilye-i Nebevî.*
13. Kâdı Şâmî, *Şerh-i Hilyetü'ş-Şerîfe*.[17]
14. Mantıkî Mustafa Efendi, *Mufassal Hilye-i Şerîfe*.
15. Mehmet Ergüneş, *Hilye-i Şerîf-i Muhammediye.*
16. Nazmi Türe, *Hilye-i Şerîfe ve Şemâil-i Muhammediyye Hazret-i Muhammed Aleyhisselâmın Vasf-ı Şerîfeleri ve Şemâil-i Mübârekeleri.*
17. Sa'dî Çelebî, *Tercüme-i Hilye-i Şerîf.*
18. Şeyh Emir Tarikatçı, *Hilyetü'-n-Nebî.*
19. Şeyhü'l-İslâm Hoca Sadeddin Efendi, *Hilye-i Celiyye ve Şemâil-i Aliyye*.[18]
20. Vahdî İbrâhîm b. Mustafa, *Terceme-i Hilye-i Şerîf.*

---

15 Mensur hilyelerle ilgili olarak hâlen Prof. Dr. Gülgûn Uyar rehberliğinde bir çalışma yürütülmektedir.

16 Bu hilyenin Türkçe çeviri yazısı bir inceleme ile birlikte yayımlanmıştır. bk. Zehra Gözütok Tamdoğan, "Türk-İslâm Edebiyatı'nda Hilye ve Halîl b. Ali el-Kırımî'nin Mensur Hilye-i Nebevîsi", *İstem* 14/28 (2016), 389-413.

17 Bu hilyenin Türkçe çeviri yazısı bir inceleme ile birlikte yayımlanmıştır. bk. Mehtap Erdoğan Taş, "Kadı Şâmî'nin Mensur Hilyesi: Şerh-i Hilyetü'ş-Şerîfe", *Estad Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 1/1 (2018), 169-186.

18 Bu hilyenin Türkçe çeviri yazısı bir inceleme ile birlikte yayımlanmıştır. bk. Mehtap Erdoğan Taş, "Hoca Sa'deddin Efendi'nin Mensur Hilyesi: Hilye-i Celiyye ve Şemâil-i Aliyye", *Amasya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2/1 (2018), 19-60.

Manzum ve mensur hilye çeşitleri incelendiğinde genel olarak aşağıda örneğini de vereceğimiz hilyede olduğu gibi besmele, hamdele, salvele, hilye yazımının sebebi, hilyeyi bilmenin gerekliliği ve faydaları ifade edilmektedir. Sonra tercih edilen hilye rivayetindeki her a'za içinhadis metnindeki kelime ve ibârelerin anlamlarının mensur yahut manzum olarak şerhleri yer almaktadır.[19]Hilyelerde dikkat çeken bir husus da açıklanan sûret özelliklerinde sadece fizik değil ma'nanın ya'ni sîretin de ifade edilmiş olmasıdır. Hilyelerden hareketle ulaşılabilecek beden dili de Hz. Peygamber'i örnek alan Müslümanlar için oldukça önem taşımakta olup konunun dâhil olduğu alanda yapılacak çalışmalar yerinde olacaktır.

Terceme-i Hilye-i Şerîfe

1. Hilyenin Şârihi Vahdî İbrâhîm: Hayatı ve Eserleri

Arap dili ve edebiyatı âlimi, muhaddis, kadı ve hattat/müstensihlerinden Vahdî İbrâhîmEfendi (İbrâhîm b. Mustafa b. Mehmed el-Farazî/Vahdî er-Rûmî), Bulgaristan'ın Şumnu şehrinin Hacıoğlu Pazarcık/Dobriç kazasında doğmuştur. İlk tahsilinden sonra İstanbul'a gelen Vahdî İbrâhîm, çeşitli âlimlerden ilim tahsil etmiş, 1087/1676 yılı Ramazan ayında Abdurrahîm-zâdeYahyâEfendi'den mülâzim olmuştur. Vahdî İbrâhîm, İstanbul'un Ahmed Çavuş Medresesi, Ahmed Paşa Medresesi, Abdullah Ağa Medresesi, Sitti Hatun Medresesi, Ca'fer Ağa Medresesi, Sekban Alî Medresesi, Sahn-ı Semân Medresesi gibi küçük dereceli medreselerinde hocalık yaptıktan sonra Süleymaniye Medresesi'nde dârülhadis müderrisi olarak görev yapmıştır. Müderrislikte icazet verecek seviyeye ulaşınca kadılık mesleğine intisap ederek Muharrem 1121/Mart-Nisan 1709'da Kebîrî-zâde Abdurrahmân Efendi yerine Halep kadılığına tayin edilmiştir. Meşhur hattatlar arasında sayılanVahdî İbrâhîm ta'lik yazıyı Siyâhi Ahmed Efendi'den (ö. 1687-1688), sülüs ve nesih yazıyı ise Akbaba İmamı bestekâr, mutasavvıf Mehmed Zaîfî Efendi'den (ö.1114/1703) öğrenmiştir. Kadılık görevi

[19] Gülgûn Uyar, "Rivâyet'tenŞerh'e: Hilye-i Şerîfe Yazımında Usul ve Muhteva", *İslâm'da Hilye Geleneği, Uluslararası Sempozyum Bildiri Özetleri* (4-5 Mayıs 2018), 30-31.

sırasında yahut görevinden azledilip İstanbul'a dönüşünden bir yıl sonra1126/1714 yılında vefat etmiş ve Eyüp Mezarlığı'na defnedilmiştir.[20]

Vahdî İbrâhîm'e ait olduğu ifade edilen ba'zı beyitler:

"Başladı bülbül figâne gâlibâ nev-rûzdur

Eyledi 'uşşâkına 'arz-ı nevânev-rûzdur

Zülf-i siyâh-ı yâr ile dil çekse âh-ı nev

Gûş-ı semâya halka olur ol siyâh-ı nev."[21]

Vahdî İbrâhîm, hem dinî hem de edebî ilimlerde eserler vermiş; tarih, hal tercemeleri ve Arap dili ve şiiri, şemâil/hilye alanında yoğunlaşarak çeşitli şerhler, muhtasarlar yazmıştır.[22]Eserlerinden bazıları şu şekildedir:

1. *Tecrîdu 'avni'r-Rabbi'l-mecîd:* İbn Hallikan'ın(ö. 681/1282)*Vefeyâtü'l-a'yân* adlı eserinin muhtasarıdır.
2. *Tezkiretü'ş-şu'ar'â.*
3. *Tuhfetü'l-elbâb fî hilyeti'l-enbiyâ ve'l-ashâb*:Eser, İbnü'l-Cezerî'nin (ö. 883/1429) *el-Hısnü'l-hasîn min kelâmi Seyyidi'l-mürselîn* adlı eserinden seçme metinleri ihtivâ etmektedir.
4. *Ebvâbü'l-mustahrec min Hısni'l-hasîn.*
5. *Nüzhetü'ş-şemâ'il ve zübdetü'd-delâ'il*.
6. *Risâle fî ẖâtemi'n-nebî.*
7. *Tuhfetü'l-Elbâb fî Hilyeti'l-Enbiyâ ve'l-Ashâb*.
8. *Ta'lîka 'le'n-Nûriyye.*

---

[20] Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, 1-3 (İstanbul, 1333/1915), 3:16-17;Osman Keskioğlu-A. Taha Özaydın, "Bulgaristan'da Türk-İslâm Eserleri", *Vakıflar Dergisi* 17 (Ankara, 1983), 109-141; İbrâhîm Şaban, *Türk-Osmanlı Âlimlerinin Arap Belagatine Yaptıkları Katkılar (17-18. Asırlar*) (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007); Mehmet Yavuz, "İbrâhîm Vahdî Efendi (öl. 1126/1714) ve Şevâhid Şerhleri", *İstanbul Üniversitesi Şarkiyat Mecmuası*, 33 (2018-2), 61-90;Ahmet Yesevi Üniversitesi Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü"İbrâhîm Vahdî Efendi" (Erişim 13 Ağustos 2020).

[21] Ahmet Yesevi Üniversitesi Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, "İbrâhîm Vahdî Efendi" (Erişim 13 Ağustos 2020).

[22] İsmail Durmuş, "Vahdî Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2016), EK-2/644-645; Yavuz, "İbrâhîm Vahdî Efendi", 61-90.

9. *Feraiz.*
10. *Nüzhetü'l-erîb fî fihrisi'ş-şair ve'l-edîb.*
11. *Risâle fî Ebced.*
12. *et-Tansîs fî şevâhidi't-Telhîs/Şerhu ebyâti Şerhi't-Telhîs.*
13. *el-Mu'avvel şerhu ebyâti'l-Mutavvel.*
14. *es-Sâmî'.*
15. *el-İ'tisâm.*[23]

2. Vahdî İbrâhîm'in Terceme-i Hilye-i Şerîfe'si

2.1. Eserin Yazılış Tarihi ve Nüshaları:

Vahdî İbrâhîm'e ait olan ve çalışmamıza konu olan hilyeye ait tespit edilen dört nüshaçeşitli mecmualar içerisinde yer almaktadır.Özellikle dört nüshayı inceleyip birbirleriyle karşılaştırdığımızda nüshalar arasında fazla fark olmadığı görülmüştür.Nüshalar arasından seçtiğimiz ve Süleymaniye Kütüphanesi Hasan Hüsnü Paşabölümünde nr. 211'de v. 99b-112b arasında yer alan ve*Terceme-i Hilye-i Şerîf*adıyla kayıtlı olan nüsha ile diğer nüshalar arasında yapılan karşılaştırma sonunda tespit edilen farklar dipnotta verilmiştir. Yine gerekli görülen ifadeler için dipnotta anlam verilmiştir.

Aşağıda nüshalarla ilgili bilgiler bulunmaktadır. Her nüshanın baş kısmında bu çalışmada kullandığımız nüsha kısaltması yer almaktadır.

Eserin nüshaları şu şekildedir:

1- HHP*: Terceme-i Hilye-i Şerîf* (Süleymaniye Ktp. Hasan Hüsnü Paşa, nr. 211, v. 99b-112a)

2- ÂE 59*: Terceme-i hilye-i hayri'l-enâm Resûl-i ekrem aleyhisselâm* (Süleymaniye Ktp. Âşir Efendi, nr. 59, v. 35b-48a)

3- ÂE 448*: Terceme-i hilye-i Nebi/Hilye-i Nebeviyye* (Süleymaniye Ktp. Âşir Efendi nr. 448, v.80b-88a)

[23] Eserleriyle ilgili liste ve ayrıca Şevâhid Şerhleri için bk. Durmuş, "Vahdî Efendi", EK-2: 644-645; Yavuz, "İbrâhîm Vahdî Efendi", 61-90.

4- ÂE 450: *Hilye-i şerîfe/Hilye-i Sa'âdet* (Süleymaniye Ktp. Âşir Efendi nr. 450/7, v. 67a-77b)

2.2. Eserin Muhtevası

Eser, mensur bir hilyedir. Ancak içerisinde kime ait olduğu belirtilmeyen birkaç beyitlik bir şiir yer almaktadır. Eserin ne zaman ve kim tarafından istinsah edildiğine dair bir kayıt bulunmamaktadır. Hamdele ve salveleden sonra, Hz. Peygamber'in ashâbının onun özelliklerini ifade edebildikleri kadar güzel kelimelerle tavsif ettiklerinden ve ümmetin nazarlarına sunduklarından bahsetmektedir. O, hilyenin sebeb-i te'lifi olarak ashâbın haber verdiği şekilde Hz. Peygamber'in hilyesini bilmenin tüm mü'minler üzerine vacip olduğunu belirtmektedir. O, Hz. Peygamber'e ait olduğu haber verilen bir özellikle ilgili yanlış bir şey söyleyen mü'minin küfre düşebileceğini vurgulamaktadır. Vahdî İbrâhîm hilye metninin giriş kısmında yaptığı bu açıklamadan sonra Kadı 'İyâz'ın *Şifâ* adlı kitabından Hz. Muhammed'in hilyesine ait bilgilerin bulunduğu hadis rivâyetlerini hocalarından dinleyerek ve okuyarak aldığını ve bunları Türkçe'ye aktardığını ifade etmektedir. Bununla da tüm mü'minlere hayatlarındaki bereketin artması için sevinç ve hüzün anlarında bu hilyeyi mülahaza etmelerini umduğunu bunun yapılabilmesi için de hilye rivayetlerini kolay ve anlaşılır hale getirdiğini belirtmektedir. Hilye metni için esas aldığı rivâyette isimleri geçen râvileri Hz. 'Ali, Enes b. Mâlik, Ebû Hureyre, el-Berâ bin 'Âzib, Hz. 'Âişe, İbn Ebî Hâle, Ebû Cühayfe, Câbir bin Semüre, Ümmü Ma'bed, İbn 'Abbâs, Mu'arrız bin Mu'aykib, Ebü't-Tufeyl, ve'Addâ' bin Hâlid, Hureym bin Fâtik, Hâkîm bin Hizâm vd. şeklinde sıralamaktadır.

Eser, diğer birçok hilyeden farklı olarak giriş kısmında hilyeye bakanların cehennem ateşinden korunacaklarını ve dünya ahiret azabından kurtulacaklarını müjdeleyen ifadeler kullanmamaktadır. Eserde hilyelerin bereket kaynağı olabileceğinden bahsedilmekle birlikte hilyelerin koruyucu özelliklerine dair rivayetlere ve birçok hilyede hilye yazma sebebi olarak hikâye edilen Hârûnürreşid'in rüyasına da işaret edilmemektedir. Vahdî İbrâhim bu kısımda yukarıda bahsedildiği üzere kısa bir açıklama yaptıktan sonra hadis metinlerinde Hz. Peygamber'in hilyesine dair geçen

kelimeleri açıklayarak konuyu tamamlamıştır. Eserin ana bölümünde Hz. Peygamber'in yüz rengi, gözleri, kirpikleri, kaşları, burnu, dişleri, yüzü, ağzı, saçları, sakalı, boynu, karnı, göğsü, omuz başları, kemikleri, elleri, ayakları, vücudundaki kılları, kilosu, boyu, yürümesi, güzelliği, heybeti, öfkesi, memnuniyeti, kendi nefsi için kimseye gazab etmemesi, sükûtu tercih etmesi gibi özellikleri açıklanmıştır.

Vahdî İbrâhîm hilyelere esas olan rivayetleri tercüme ve şerh ettikten sonra tekmile başlığı altında *Şifâ*'da mezkûr hilye rivayetlerinin son bulduğunu, hamdele ve salvele ifadelerinden sonra Nübüvvet mührünü açıklamak istediğini belirtmektedir. Nübüvvet mührü konusunun manzum ve mensur hilyelerden inceleyebildiklerimizde mevzu edilmemiş olduğunu belirtmek isteriz.

Tekmile kısmının girişinde kendisinden abd-i sakîm Vahdî İbrâhîm şeklinde tevazu sıfatı ile bahsetmektedir. Eser, doğruları bilenin ancak ve ancak Allah olduğunu, dönüşün O'na olduğunu, O'nun gaybı bildiğini, hamdin âlemlerin Rabbine salâtü selâmın ise Nebî (as) ve O'nun âl ve ashâbına ait olduğunu ifade eden kısımla son bulmaktadır. Hiçbir nüshada istinsah tarihi vs. bulunmamaktadır.

2.3. Hilye Metni

Terceme-i Hilye-i Şerîfe[24]

[99b]

Bismillâhirrahmânirrahîm

Hamd-i bî-pâyân ol Cenâb-ı bî-enbâz hazretlerine ki her bir insânı kendi hilye-i mahsûsasıyla gayrıdan mümtâz ve salât-ı firâvân ol Resûl-i ser-firâz hazretlerine ki cism-i şerîfleriyle hazîz-i 'arzdan evc-i*kabe kavseyni ev ednâ*ya[25] hirâm ü pervâz eyledi. Ve dahi âl ü ashâbı hazerâtına ki her biri cemâl-i bâ-kemâl-iResûl-i müte'âliânen fe-

---

[24] Vahdî İbrâhîm'e ait olan ve çalışmamıza konu olan hilye nüshasının künyesi Hasan Hüsnü Paşa, nr. 211/1, 99b-112 vr. dır. Bu hilyeye ait diğer nüshalar ise şu şekildedir: 1. *Risâle-i Hilyei'n-Nebiyyi sallallâhu aleyhi ve sellem* (Süleymaniye Ktp. Şâzeli Tekkesi 157, 172b-192b); 2. *Terceme-i Hilye-i Şerîfe* (Süleymaniye Ktp. Şehid Ali Paşa, nr. 506, nr. 89-96 vr.); 3. *Terceme-i hilye-i hayri'l-enâm Resûl-i ekrem aleyhisselâm* (Süleymaniye Ktp. Âşir Efendi, nr. 59/1, 38-51vr.); 4. *Terceme-i hilye-i Nebi/Hilye-i Nebeviyye* (Süleymaniye Ktp. Âşir Efendi nr. 448 vr. 81-88); 5. Büyük bir kısmı su lekeli olan *Hilye-i şerîfe/Hilye-i Sa'âdet* (Süleymaniye Ktp. Âşir Efendi nr. 450/3 vr. 67b-78a).

[25] en-Necm 53/9.

ânen müşâhede idüp bu ümmet-i merhûmeye fehm etdikleri vech üzre ifâde ve her birlerinin nûr-ı basarların ziyâde eylemişlerdir. Ammâba'd hafî ve pûşîde değildir ki cenâb-ı risâlet-penâh ve sa'âdet-dest-gâh hazretlerinin hilye-i pâkini ashâb-ı kirâmı haber virdikleri üzre bilmek her mü'minin üzerine lâzım ve belki vâcib olmuşdur. Meselâ "vücûd-ı ezher-i Resûl-i muhterem sallallâhu'aleyhi ve sellemi bir âdem-i esved zann eylese küfürdür" dimişler.Binâen 'ala zâlike imâm-ı bî-bahâne fâzıl-ıyegâne'allâme Kâdî 'İyâz eskenehu'llâhu Te'âlâ fî 'a'le'r-riyâz**[100a]** hazretleri Şifâ-nâm kitâb-ı müstetâbında rivâyetini ihtiyâr eyledigi iki tarîki meşâyihimizden semâ'an ve kırâaten ahz eyledigimiz gibi yazıp ve lisân-ı Türkî ile terceme eyleyüp'âmme-i mü'minîne ziyâfet ve serrâ vü darrâda ma'nâ-yı latîfini mülâhaza iderek teberrük ü teyemmün olunmasına bahş-ısühûlet eyledim. Fî hadîs-i 'Ali ve Enes bin Mâlik ve Ebî Hureyre ve el-Berâ' bin 'Âzib ve 'Âişe ve İbn Ebî Hâle ve Ebî Cühayfe ve Câbir bin Semüre ve Ümmü Ma'bed ve İbn 'Abbâs ve Mu'arrız bin Mu'aykîb ve Ebi't- Tufeyl, ve'l-'Adâ' bin Hâlid ve Hureym bin Fâtik ve Hakîm bin Hizâm ve gayrihim mine's-sahâbeti'l-kirâm ya'ni bu zikrolunan Ashâb-ı kirâm ve gayrileri radıyallâhu 'anhüm hazarâtından haberde gelmişdir ki:[26]

'Kâne Resûlullâh sallallâhu 'aleyhi ve sellem 'ezhere'l-levni'[27]

Ya'ni Peygamber 'aleyhi's-salâtu ve's-selâm hazretlerinin cesed-i şerîfleri beyâz-ı nûrânî idi. Ve ba'zı 'ulemâ ezherü'l-levn dimek ahsenü'l-levn dimekdir dimiş.

'Ed'ace'[28]

ve dahi mübârek gözlerinin siyâhı ziyâde siyâh idi. Nitekim beyâzı dahi hâlis beyâz oldığı gibi ve ba'zılar hâlis siyâh ve bir mikdâr büyücek olmak üzre tefsîr itmişler.

---

26 Hilyede yer alan hadis rivâyetlerinin metinleri ve açıklamaları için bk. (DİB), "Aranan: Hilye".Hİ6/557 İbn Hacer, İsâbe, 6,557; MK18934 Taberânî, el-Mu'cemü'l-Kebîr, 22, 155; TŞ226 Tirmizî, Şemâil, 97; ŞM3485 Ebû Bekir eş-Şeybânî, el-Âhâd ve'l-mesânî, 5, 631; BM6553 Ebû Nuaym, Ma'rifetü's-Sahâbe, 5, 2751; TŞ8 Tirmizî, Şemâil, 11; KadîIyâz (Ebü'l-Fazl Iyâz b. Mûsâ el-Yahsubî el-Endelüsî), *eş-Şifâ bi-tar'îf-i hukûki'l-Mustafâ sallallâhu aleyhi ve sellem*, 1-2, nâşir Abdülhamîd Ahmed Hanefî, 1-2 (Mısır: yy., ts.), 1/48-50.

27 Parlak yüzlü.

28 Kara ve büyücek gözlü.

‘**Eşkele**’

Ya‘ni mübârek gözlerinin beyâzında bir mikdâr kırmızılık var idi. Ve ba‘zılar bâdâm gibi uzunca idi dimekle tefsîr itmişler.

‘**Encele’**

ve dahi mübârek gözlerinin şakkı büyücek idi.

‘**Ehdebe’l-eşfâri’**

ve dahi mübârek kirpikleri büyücek ve çokca idi.

‘**Eblece**’

ya‘ni mübârek kaşlarının arası açık idi. Birbirlerine muttasıl ve ulaşuk değil idi.

‘**Ezecce’**

ve dahi mübârek kaşları yay gibi gâyet latîf ve mevzûn incerek ve uzunca idi.

“**Eknâ‘**

ve dahi mübârek burunları gûyâ ki uzunca ve taraf-ı latîfleri incerek ve ortasında bir mikdâr yükseklicek var idi.[29]

“**Eflece”**[30]

Ve dendân-ı nûr-efşânları nev‘an seyrerek ve dân-dâr ve ziyâde mevzûn uhemvâr idi ki her biri reşk-efzûd-i derûndürr-i semîn ügâliye-dâr ve seylâbe-dih-iâb-ı dehânrenân-ı âb-dâr idi.

“**Müdevvere’l-vechi**”[31]

ya‘ni mübârek cemâl-i bâ-kemâlleri mânend-i âfitâb-ı ‘âlem-tâbziyâde mevzûn ve degirmi idi.[32]

---

[29] ÂE59: müdevvere’l-vechi ya‘ni mübârek yüzleri degirmi idi. “Vâsi’a’l-cebîni” ya‘ni mübârek alınları açık ve büyücek idi.” “Kesse’l-lihyeti” ve dahi mübârek sakalları sıkça ve çokca lâkin uzun değil idi.” “Temle’üsadrahu” ya‘ni mübârek sakalları ve ol mehâsin-i cemîleleri yine mübârek göğüslerini doldurur idi. ve’l-hâsıl ol mahzen-i esrâr-ı İlâhi olan sadr-ı bedr-i nûr-efşânları ol mehâsin-i celîle ile mâl-â-mâl olub her-bâr nûrun ‘alâ nûr idi.”

[30] Seyrek.

[31] Yuvarlak yüzlü.

[32] ÂE 448 ve ÂE 450: “müdevvere’l-vechi” ya‘ni mübârek yüzleri degirmi idi.

“**Vâsi‘a’l-cebîni**[33]”

ya‘ni mübârek cebin-i meh-karîn ve nûr-âferînleri açık ve büyücek idi.[34]

“**Kesse’l-lihyeti**”[35]

ve dahi ol mübârek lihye-i latîf ve sakal-ı şerîfleri sıkca ve çokca her hâlde kemâl-i i‘tidâlle mu‘tedil idi ki hatta uzunca dahi değil idi.[36]

‘**Temle’e sadrahu**”[37]

ve ol mehâsin-i cemîleleri ya‘ni mübârek sakalları yine sîne-i nûr-âyinelerini mâlî olub doldurur idi.[38] Ve’l-hâsıl ol mahzen-i esrâr-ı İlâhî olan sadr-ı bedr-i nûr-misâl ol mehâsin-i celîle ile mâl-â-mâlolub her-bârnûrun ‘alânûr olur idi.**[100b]**

‘**Sevâe’l-batni ve’s-sadri’**[39]

dahi şikem-i pür-hikemleri ya‘niol mübârek karınları sîne-i bî-kîneleri ol mübârek gögüsleriyle bes-berâber idi. Muttasıl tenâsüb-i a’zâ-yı âlem-ârâlarına bu keyfiyyet pür-melâhat üpür-hikmet bir nev’a dahi melâhat-bahş olur idi.

‘**Vâsi‘a’s-sadri’**[40]

ve dahi sadr-ı şerîfleri vasî‘ idi. Ya‘ni ol menba-‘ı fuyûdât-ı hikem-i Rabbâniyye ve ma‘den-i esrâr-ı Rahmâniyye olan sadr-i beden ve vâlâ-kadrlerisûrî dahi dîk ve tenkîden münezzeh ü müberrâ ve ‘ulûm-i evvelîn üahirîni tahammüllerini mebnî’ ve bu hâlet-i gâliye hâleti gûyâ idi.

‘**Azîme’l-menkibeyni**”[41]

dahi dûş-i me’men-isürûş olan mübârek omuzları irice ve büyücek idi.

---

[33] Geniş alınlı.
[34] ÂE 448 ve ÂE 450:ya‘ni mübârek alınları açık ve büyücek idi.
[35] Sık sakallı.
[36] ÂE 448: mübârek sakalları sıkça ve çokca lâkin uzun değil idi.
[37] Göğsünü doldurur idi.
[38] ÂE 448:ya‘ni mübârek sakalları ve ol mehâsi-i cemîleleri yine mübârek göğüslerini doldurur idi.
[39] Göğüsleri geniş olup karınlarıyla bir hizadaydı.
[40] Göğüsleri geniş idi.
[41] Geniş, iri omuzlu.

‘Dahme’l-‘ızâmi’[42]

‘ızâm-ı latîfleri ya‘ni mübârek kemikleri irice idi. Hülâsatü’l-kelâm esâs-ı üstüvâr-ibeden-i Resûlgirdigârda berâ-yı ahz ve batş ve i‘timâd ve istinâd-mânend-i âlât ve ‘imad-ı tertîb ve vaz‘ olunan üstühânhâ-yı nûr-i nejâd dahi sâir a‘zâ-yı celîleleri gibi kavî ve mu‘tedil ve muvâfık ve mümâsil idi.

‘Able’l- ‘adudeyn ve’z-zirâ‘ayni’[43]

Ve dahi mübârek bâzu-yı şerîfleri ve mübârek kolları haylice iri ve kavî ve mevzûn ve latîf idi.

‘Ve’l-esâfili’[44]

ya‘ni mübârek uylukları ve mübârek baldırları ve mübârek pây-i nûr-i intimâları kavî ve mu‘tedil ve latîf idi. Ve bi’l-cümle a‘zâ-yı pâk-i nûr-iHudâ ve ol Resûl-i cenâb-ı Kibriyâ**[101a]** şöyle kavî ve mu‘tedil ve latîf ve mümâsil ve müşâkil idi ki mühendis-i rûzigâr ve ‘arîf-i her-ekalim ve aktâr bir zerre noksan görmeye zarûrî kendide ikdâm ve iktidâr göremez idi. Fe-lâ cerame ol âbrû-yi enbiyâya ve mefhar-ı kâinat ve mahbûb-i Hudâ’ya meşakkat-ı risâlet ve te‘ab-i ‘ibâdet ve tâ‘atden tareyân-ı fütûr ve melâl bi’l-ittifak emr-i muhâl idi.

“Rahbe’l-keffeyni ve’l-kademeyni”[45]

ve mübârek dest-i kerem-peyvestleri ve kadem-i muhteremleri dahi mu‘tedil büyük idi. Ba‘zı‘ulemâ rahbe’l-ketifeyn demeyi sahî ve cömerd dimekden kinâyedir dimişler.

“Sâile’t-tarafi”[46]

---

[42] İri kemikli.
[43] Pazuları ve kolları kalın idi.
[44] İncikleri kalın idi.
[45] El ayaları ve ayak altları geniş idi.
[46] Parmakları uzun idi. ÂE 59 ve ŞÂ 157, ŞAP 506: sâ’ile’l-etrâf.

ya‘ni mübârek enâmil-i mekârim-i şemâ’illeri ziyâde hem-vâr ve hoş etvâr idi ki aslâ büklüm ve ek yerlerinde eser-i pîçîde ki his olunmaz idi gûyâ ki ifâza-i hayr ve keremde her biri âferîde-i nûr bir kâlem-i bî-nazir idi.[47]

“Envere’l-mütecerredi"[48]

ya‘ni cesed-i şerîfleri ziyâde nûrânî ve latîf ve berrak idi. Şöyle ki her lahza müşâhedesi hasret-efzûd-i kalb-i müştak olur idi.

“Dakîka’l-mesrubeti”[49]

ya‘ni sadr-ı şerîflerinden nâf-i müşgînlerine varınca latîf ve müşg-bû bir satır incerek mû var idi.

“Rab‘ate’l-kaddi”[50]

ya‘ni kâmet-i mevzûnları gâyet mu‘tedil orta idi ki hâşâ kasîr denilmek ihtimâli yoğ idi.[51] Ve bî-meze uzun dahi değil idi. Tûbâ-vâr her cânibe ki sa‘âdetle hirâm ideler kudsiyân-ı cinân ve ‘arşdan tûbâ-lek ve hüsn-ime‘ab-ı**[101b]** sadâsı âvize-i kûş-i felek olmak mukarrer havâtır-ı ins ü cin ü melek olmuş idi.

“**Leyse bi’t-tavîli’l-bâ’ini ve le’l-kasîri’l-mütraddidi”** [52]

ya‘ni kadd-i mevzûn-i Resûl-i muhterem sallallâhu ‘aleyhi ve sellem öyle ziyâde uzun ve öyle ziyâde kısa değil idi. Belki muhakkak ol Resûl-i Hudâ-yı müte‘âl ve Habîb-i zi’l-Celâl nûrdan âferîde bir mikyâs-ı kemâl ve mi‘yâr-ı hadd-i i‘tidâl idi.

“**Ve ma‘a zâlike fe-lem yekün yümâşîhi ahadun yünsebu ile’t-tûli illâ tâlehu sallallâhu ‘aleyhi ve sellem**”

ya‘ni böyle mu‘tedilü’l-kame ve böyle latîf mevzûn-i kad olduklarıyla birle beyne’n-nâs uzunluğa nisbet olunup tavîl ‘addolunur kimseler ile refâkat idüp yüriseler kâmet-i mevzûn cenâb-ı Peygamber ve ol Resûl-i Kerîm Hudâ-yı ekber ol şahsa

---

47 ÂE 59 ve ÂE 448: gûyâ ki her biri ifâza-i hayr ve kereme nûrdan düzülmüş bir bî-nazîr kâlem idi.
48 Vücutları nurlu idi.
49 Göğsünden göbeğine kadar uzanan bir çizgi halinde kıl var idi.
50 Orta boylu idi.
51 ÂE 59 ve ÂE 448:gayet mu’tedil orta idi ki uzun değil idi.
52 Ne çok uzun ne çok kısa idi, endamı mu’tedil idi.

tefevvuk eyleyüp sûrî dahi ondan bâlâter ve ondan mühib ve güzîde ve ondan tenâvergörinür idi. Ve devlet ve sa‘âdetle bir meclisde ashâb-ı kirâm ile otursalar ol halde dahi mübârek omuzları erbâb-ı meclise katî‘ a’lâ vü bâlâter görinür idi didiler.

“Racile’ş- şa‘ri”[53]

ve dahi mübârek saçları ziyâde kıvrılıp bükülmekten ve letâfetsiz sarkmakdan berî olup kadd-i mevzûnları gibi gâyet hem-vâr ve mu‘tedil ve hüsn ü melâhatde turran ve kâtıbeten müttehid ve yek-dil idi.

“Ve ize’f-terra dâhiken ifterra ‘an misli sene’l-berki”[54]

ya‘ni ol güzide-i Peyâm-berân ve ol Habîb-i Halik-i ins ü cân hazretleri **[102a]**her gâh ki gülüp hândân olsalar ve ondan nâşî mübârek dendân-ı efşânları bedîdâr ve nümâyân olsa aralıklarından nûrlar berk idüp ziyâlar leme‘an ider idi.

“**Ve ‘an misli habbi’l-gamâmi**[55]

ve dahi mübârek dişleri[56] dolu dâneleri gibi latîf ve saf ve ziyâde lemmâ‘ ve şeffâf görinür idi.

“İzâ tekelleme ruiye ke’n- nûri tahrucu minsenâyâhu”[57]

ve dahi sa‘âdetle her gâh ki söyleseler senâyâ-yı nûr-intimâlara ya‘ni mübârek ön dişleri arasından nûrlar peydâ ve ziyâlar hüveydâ olur idi.

“**Ahsene’n-nâsi ‘unukan**”[58]

ve dahi ol Resûl-i Güzin ve ol Habîb-i Rabbi’l-‘âlemîn hazretlerinin gerden-i siminleri cemi‘ nâsın gerdeninden hûbter ve şirîn idi. Ve ‘ınde’t-tahkîki’l-evvelîn ve âhirinde bir kimsenin gerdânı ol zat-ı sütûde-sıfâtın gerdân-ı nûr-efşânlarına mümâsil idi dimekle kâ’il yokdur. Ve belki ihtimâl-i mümâselet ve müşâbehet hâric-i uhde-i şer-‘î mürüvvetdir.

---

53 Birlikte yürüdüğü kimseler O’na boyca yakın gözükmezdi.
54 Saçları kıvırcık değil idi.
55 Dişleri dolu taneleri gibi parlak idi.
56 ÂE 59: esnânları.
57 Konuştuğu zaman ön dişlerinden nûr çıkar gibi idi.
58 Boynu herkesin boynundan daha güzel idi.

“**Leyse bi-mütahhemin ve lâ mükelsemin**”[59]

ya‘ni ol Resûl-i zü’l-Celâl’in cemâl-i nûr-misâlleri ziyâde etlü ve bî-meze değirmi dahi değil idi belki ol âb-ı rû-yi kainâtın mehâsin-i âbdârları kemâl-i letâfetden nâşî nazarda âyine-i mücellâ gibi her tarafa seyelân ider zan olunur idi.

“**Mütemâsike’l-bedeni**”

ya‘ni ol Nebiyy-i lem yezelin beden-i bî-bedelleri …değil idi ve bi’l-cümle a‘zâ-yı cemîle-i Resûl-i müte‘âl ifrât-ı i‘tidâl üzre kavî ve latîf**[102b]** bî-misâl idi.

“**Darbe’l-lahmi**”

ve dahi ten-i müşgîn tenleri hafifrek idi ki bir hâl ile küdûret ve sıklet mütesavver değil idi hâsılı vücûd-i behbûd ve zât-ı mes‘ûdları rûh gibi latîf olup derûn-i hayri’l-ümem Benî Âdem’de cây-gîr olmuş idi.

“**Kâle’l-Berâ’ bin ‘Âzib radıyallâhu ‘anhu “mâ raeytü min zî-limmetin fî hulletin hamrâe ahsene min Resûlillâh sallallâhu ‘aleyhi vesellem**”

râvîyâ’t-ı Resûl-i Hudâ vasf-ı şerîflerin bu nev‘a edâ eylemişler ki kırmızı hulle giyüb giysüdârların ârâste-i dûş iden ra’nâ dilarâlardan kimse görmedim ki ol cenâb-ı risâlet-penâh ve sa‘âdet dest-gâh hazretlerinden güzel ola belki anların zât-ı sütûde-sıfâtları min karnin ilâ kademin cümleden a‘l â ve ahsen idi ki lede’l-ahâlive’l-cumhûr rûşen ve müsellem idi.

“**Ve kâle Ebû Hureyre radıyallâhu ‘anhu “mâ raeytü şey’en ahsene min Resûlillâhi sallallâhu ‘aleyhi ve sellem**”

ve bu hadisin kâ’ili dahi eydür ki ben eşyâdan bir şey görmedim ki ol Resûl-i muhterem sallallâhu ‘aleyhi ve sellem hazretlerinden güzel ola belki anların zât-ı Mahmûd ve vücûd-i mes‘ûdları cümleden ahsen ve a‘lâ olduğu bedîhî eclâdır.

“**Ke-enne’ş-şemse tecrî fi vechihî”**

ke-ennehü mübârek cemâl-ı nûr-misâllerinden şems cereyân eyleyüp dem-be-dem nûr leme‘ân eyler idi.

[59] Boynu büyük ve etli değildi.

“**Ve izâ dahike yetele’leü fi’l-cedri”**[60]

ve sa‘âdetle her gâh ki handân olup gülseler esnâ-yı esnân-ı lü’lüşânlarından nûrlar zâhir olup**[103a]** aksi divarlarda berk urur idi.

“Ve kâle Câbir bin Semüre radıyallâhu ‘anhu”

bu hadîsin kâ’ili dahi vasf-ı hilye-i Muhammedî[61] ve na‘t-ı pâk-i Ahmedî’de dürr-efşân olup bu nev‘a fâ’iz-i takrîr ü beyân olur ki

“**Ve kâle lehü racülün**”

hâlbuki istifhâm tarîkiyle ana bir âdem demişdir.

“Kâne vechühü sallallâhu ‘aleyhi ve sellem misle’s-seyfi”[62]

ya‘ni ol peygamber-i nûr-perver hazretlerinin cemâl-i bâ-kemâlleri berk u leme‘ânda seyfe benzer mi idi. *Fe kâle lâ* ya’ni onlar da cevâblarında seyf gibi olmağı kat‘an inkâr eyleyüp değil idi didikten sonra kendi vicdânlarında muhayyel ve melhûz oldığı vech üzre idrâb-künân-ı tahkîk idüp

“ve kâle lâ bel misle’ş-şemsi ve’l-kamer”

didiler ya‘ni berîk-i seyfdenolsa gerektir ki ana teşbîh olına belki ziyâ-bahş-i cihân ve nûr-efzâ-yı ‘âlemeyân olmakda şems-i duhâ ve bedr-i dücâ gibidir didiler.

“**Ve kâne vechühû müstedîran**”

ve dahi vech-i vecîhleri değirmirek idi. Pes kılıç gibi olmak bir hâl ile münâsib görülmedi ki ana bir vechile teşbîh ihtimâl ola.

“Ve kâlet Ümmü Ma‘bed radıyallâhu ‘anhâ fî ba‘zı mâ vesafethu bihi”*:*

ve dahi havâtîn-i sa‘âdet-karîn hazerâtından ÜmmüMa‘bed hazretleri ki Cenâb-ı Resûlullâh-ı şefâ‘at-dest-gâh hazretlerinin hicret-i pür hikmetlerinde cemâl-i bâ-kemâlleri müşâhedesiyle sîr-âb olmağın na‘t-ı pâk-i Ahmedî vasf-ı etvâr-ı Muhammedî’de hayli ser-âmed idi.

---

60 Güldüğü zaman dişlerinin parlaklığı duvarlara aksederdi. ÂE 59: “Ve izâ dahike tele’le’e ..”
61 ÂE 59, ÂE 448 ve ÂE 450- vasf-ı hilye-i Muhammedî.
62 Yüzü kılıç gibi parlak idi.

Ol Nebiyy-i mes‘ûdun ba‘zı vasf-ı **[103b]**mahmûdlarında buyurmuşlar ki:

“**Ecmelü’n-nâsi min ba‘îdin ve ehlâhu ve ahsenehu min karîbin**”[63]

ya‘ni ol peygamber-i sâhibü’l-havzve’l-kevser hazretleri ıraktan nâsın ziyâde cemîli ve yakından kat‘î şîrîn-hû-güzel-halîli idi.

“ve fî hadisi’bni Ebî Hâle”

ve yine İbn Hâle ki nâm-ı sâmîleri Hind’dir. Resûl-i Ekrem sallallâhu ‘aleyhi ve sellem hazretlerinin rabîb-i lebibleri ve Fâtımâtü’z-Zehrâ radıyallâhu ‘anhâ hazretlerinin li-ümmi birâder-i cân berâberleri ve sıbtayni muhteremeyn zînet-efzâ–yı herdû-Haremeyn radıyallâhu‘anhümâ cenâb-ı sa‘âdet-me‘âblarının hâl-i pür-kemâlleridir, hadd-ı zâtında anlar ol âb-ı rûy-i ‘âlem ve Resûl-i muhterem sallallâhu ‘aleyhi ve sellem hazretlerinin sinn-i sıgarda terbiyelerinde olmağla her-bâr mehâsin-i afitâb cenâbları müşâhedesiyle behre-yâb ve ekser etvâr-ı Kevser âsârlarından sîr-âb olup hatta beyne’l-Ashâb vassâf ‘unvânıyla mu‘anven ü şöhret-yâb olmuşlar idi.

Buyururlarki

“**Yetele’leü vechühü sallallâhu ‘aleyhi ve sellem tele’lüe’l-kameri leylete’l-bedri**”[64]

ya‘ni ol Nebiyyi mükerrem sallallâhu ‘aleyhi ve sellem hazretlerinin cemâl-i nûr-ifzâlleri on dördünci gicede ziyâ-bahş bedr-i münîr gibi rahşende vü müstenîr olur idi.

“Ve kâle Emîrü’l-mü’minîn ‘Aliyyü’bnü Ebî Tâlib radıyallâhu ‘anhu fî âhiri vasfihi lehü sallallâhu ‘aleyhi ve sellem”:

“**Men reâhü bedîheten hâbehu**”[65]

ve yine Emîrü’l-mü’minîn Esedüllâhi’l-Gâlib ‘Ali İbnü Ebî Tâlib hazretleri cenâb-ı Resûl-i Hudâ Habîb-i zât-ı Kibriyâ ya‘ni**[104a]** Muhammedü’l-Mustafâ ‘aleyhisselâm hazretlerini âhir vasıflarında buyururlar ki bir kimse Hazret-i Resûlullâh-ı

63 O, uzaktan insanların en güzeli, yakından ise en hoş ve güzeli idi.
64 Yüzü bedir gecesinde/dolunayda ayın parlaklığı gibi parlak idi.
65 O’nu ansızın görenler heybetinden çekinirlerdi.

şefâ'at-penâhı ihtilât ü üns etmeksizin def'î görse heybet-i nübüvvet ve 'azamet-i risâlet bî-ihtiyâr ol kimsenin derûnuna mâl-â-mâl olup nâ-çâr korkar idi.

"**Ve men hâletahu ma'rifeten ehabbehü"**[66]

ve eğer ol mahbûb-i nâssa ma'rifet ü iz'ân kasdıyla ihtilât ü istînâs eylese zarûrî mahabbet ü meveddet ider idi.

"**Yekûlü nâ'ituhu lem era kablehü ve lâ ba'dehü mislehü**"[67]

zât-ı hamîde simâtları vasfında sühen-pîrâ olan nâ'ıt-ı kadem-râsih ve cenân-sâbitleri buyururlar ki ol Peygamber-i zî-şân ve ol mefhar-i herdücihân hazretlerinin zamân-ı sa'âdet bürhânlarından evvel ve sonra zât-ı behbûd vücûd-i mes'ûdlarına müşâkil ü mümâsil görmedim.

"Ve 'an Hind bin Ebî Hâle radıyallâhu 'anhu"

ve yine Hind-i mûmâ ileyh hazretlerinden mervîdir ki buyurmuşlar:

"**Kâne Resûlullâh sallallâhu 'aleyhi ve sellem fahmen**"

ya'ni ol Cenâb-ı Resûl-i Hudâ ve o mefhar-i rusül ü enbiyâ' hazretlerinin cism-i latîf ve na'îmleri haylice büyük ve 'azîm idi. Fe-lâ cerame vücûd-ıtâb-nâk ve beden-i pâklerinin 'ızam-ı sûrileri 'ızam-ı ma'nevîlerine bir kavî delîl ve misâl-i bî-misâl pür-i'tidâlleri hüsn-i imtizâcda reşk-efzûd derûn-ı selsebîl idi.

"**Mufahhamen**"

ve dahi sudûr u 'uyûnda mu'azzam u mükerrem ve celâlet-i şân ile Mübeccel ü müsellem idi. Pes bir zât-i şerîf ki 'ındallâh-i cihân-âferîn **[104b]**mu'azzez ve muhterem ola meyân-ı efrâd-ı âferîdede nice olmak gerekdir ki andan ma'lûm u nümâyân olur.

"**Yetele'leü vechühû**"

Mübârek vech-i vecîh ve rûy-i nezîhleri her-bâr yıldırır idi.

"**Tele'lüe'l-kameri leylete'l-bedri**"

[66] O'nunla sohbet edenler, tanış olanlar O'nu çok severlerdi.
[67] O'nu vasfedenler "O'ndan evvel ve O'ndan sonra O'na benzer hiç kimse görmedim" derlerdi.

on dördüncü gicede mâh-ı tâbanın yıldırdığı gibi

“**Etvâle mine’l-merbû‘i**[68]

beyne’n-nâsi orta boylu ‘addolunanlardan uzunrak idi.

“**Ve aksara mine’l-müşezzebi**”[69]

ve dahi bî-meze uzunlardan kısarak idi.

“**Azîme’l-hâmeti**”[70]

Ser-i devlet-eserleri mevzûn ve latîf ve yakışıklı büyücek idi. Gûyâ ki ol re’s-i şerîf-i Resûl muttalib-itâc-ı risâletin nûrdan âferîde mâli’ ve leb-ber-lebi idi.

“**Racile’ş-şa‘ri**”

dahi mübârek gîsû-yi müşgîn-bûları gâyet latîf ve mevzûn idi ki halâvetsiz ve sarkmakdan ve bî-meze kıvırcık olmakdan berî idi.

“**İn inferakat ‘akîkatühûferrakahâ”**[71]

ya‘ni mûy-i ser-i ‘anberîn garrâları bizzat ve yâhûd tahrîk-i sabâ-yı ‘abîr-intimâ ile müteferrik ve perîşan olsa ol hâlet-i behcet-efzâya[72] müsâ‘adeyi istisvâb ve istihsân buyururlar idi.

“**Ve İllâ fe-lâ**”

veeğer böyle bir hâl olmasa ol Habîb-i zü’l-Celâl kendiler sa‘âdetle emr-i tefrîka kıyâm ve ihtimâm buyurmayup hâl-i hoş hâl üzre terk ü ihmâl buyururlar idi.

“Ve illâ fe-lâ yücâvizü şa‘ruhû şahmete üzüneyhi[73] izen hüve vefferahû”[74]

ya‘ni nâgâh ki gîsû-yi anberînlerinin tevfîr eyleyüp çoğaltsalar ol mûy-i dil-cûy-i müşgîn-bû mübârek**[105a]** kulakları yumuşaklarını geçer idi.

68 Orta boyludan uzunca idi.
69 Uzun boyluların yanında onlardan uzun görünürdü.
70 Başı büyükçe idi.
71 Eğer saçları kendiliğinden iki tarafa ayrılırsa öylece bırakır uzatırdı.
72 ÂE 59 ve ÂE 448: ol hâlet-i nûr-efzâya.
73 ÂE 59: şahmeteüzünihi: kulak memesi.
74 Eğer öyle olmazsa saçlarını topluca bırakır, uzattığı vakit kulak memesini geçerdi.

“Ezhere’l-levni”

ya‘ni levn-i şerîfleri ziyâde latîf ve beyâz-ı nûrânî idi ki letâfetsiz ak değil belki bir mikdar kumralcak hiss ü derk olunur idi. Meselâ bizim idrâkimize göre ba‘zı beyaz gülde müşâhede olunur.

“Vâsi‘a’l- cebîni”

ve dahi cebîn-i nûr-âferînleri açık ve büyücek ve ziyâde latîf ve gökçek idi.

“Ezecce’l-havâcibisevâbiğa”[75]

ve dahi ebrû-yi dil-cûları bir mikdâr incerek ve ziyâde latîf ve mevzûn ve cemî‘cihetden kâmil-rast-keşîdegûya ki bir nûn-i masûn idi.

“**fî gayrı karanîn**”[76]

birbirlerine mukârenet ve ittisâlsiz her biri karîn-i ‘ayne’l-kemâl ve reşk-efzûdkavs-i bî-nazîr ü bî-misâl idi.

“**Beynehümâ‘ırkun yüdirrühü’l-ğadabu**”[77]

ya‘nimeyân-i ebruvân-ı behcet-‘unvanlarında bir damar-ı nûr-i eser var idi bi-hasebi’l-beşeriyye belki muktezâ-yı hikmet-i Nebeviyye zât-ı melek-simâtlarına târî olan gadab anı tahrîke sebeb olur idi. Erbâb-ı ‘irfân zât-ı Resûl sütûde-sıfata gadab tatarruk eylediğin ol eser-i nûr-i basardan raygân bilirler idi.

“**akne’l-‘ırneyîni**”[78]

ve dahi mübârek burunları bir mikdâr uzunca ve taraf-ı bâhirü’ş-şerefleri bir mikdâr incerek idi.

“**Lehû nûrun ya‘lûhû”[79]**

Kendülere mahsûs bir nûr-vâr idi. Her-bâr enf-i münîfleri üzre görinür idi

“veyahsebuhûmen lem yete’emmelhü eşemme”

---

[75] Kaşları yay gibi ince ve uzun idi.

[76] Kaşları birbirine bitişik değildi.

[77] İki kaşı arasında bir damar olup öfkelendiği zaman belirginleşirdi.

[78] Burnu ince uzun idi.

[79] Onda bir nûr var idi.

ya‘ni te’emmül ve dikkatle nazar itmeyen kimse bâdî nazarda**[105b]** mübârek burunları üzre bir mikdâr yükseklicek var zannederdi.

“**Kesse’l-lihyeti**”

ve mübârek sakal-ı nûr-misâl ve bî-zılâlleri ince ve seyrek ve uzun değil idi. Belki bir mikdâr sıkca ve değirmi matbû‘u’l-etvâr ve gâyet latîf ve mu‘tedil ve hem-vâr idi.

“**Ed‘ace”**

ya‘ni dîde-i nûr-dîde ve çeşm-i füyûdât-ı çeşîdelerinin siyâhı ziyâde hâlis siyâh ve beyâzı dahi latîf beyâz-ı bî-iştibâh idi.

“**Sehle’l-haddeyni**”

ve ol Resûl-i zi’l-Celâl hazretlerinin ruhsâr-ı gülgûn-ı nûr-misâlleri ziyâde hem-vâr ve i‘tidâl üzre idi ki aslâ irtifâ‘ ve inkıbâddan bir zerre nesne derk olunmak bir emr-i muhâl idi.

“**Dalî‘a’l-femi**”

ve dahi ol Nebiyy-i zî-şân ve güzîde-i Benî ‘Adnân ve hulâsa-i ins ü cân hazretlerinin dehân-ı hikem-beyân u mu‘cize-efşânları bir mikdâr vâsi‘ce idi. Lâkin ma‘lûm ola ki meyân-ı ‘arab-ı ‘urbandavüs‘at-i fem esbâb-ı fahr u senâdan olduğu müttefak-ı ümemdir. Zira edâ-yı fesâhat ve belâgat ve hakk-ı tekellüme kemâl-ı kudret bununla cilve-ger-i minassa-ı sühûlet olur pes şu‘ârâ-yı Rûm ve ‘Acem’in dehân-ı hûbândan meselâ kâh nokta ve kâh ‘adem-i ta‘bîrleri meyân-ı fusâhâ-yı ‘Arab’da makbûl ü müsellem değildir. Belî garaz-ı âhar kasdı ile şîrâze-tırâz-ı i‘tibârât-ı ‘acem olmak olur.

“**Eşnebe**”

ve dahi dendân-ı ziyâ-feşânları ziyâde latîf ve keskin ve beyâz ve berrak ve âb-dâr-ı lü’lü-itahsîn idi.**[106a]**

“**Müflice’l-esnâni*”*[80]

80 Dişleri düzgün ve parlak idi.

ve yine meyân-ı dendân-ı le‘âlî-şânları i‘tidâl üzre seyrek ve cümle hem-vâr ü yek-sân idi.

“**Dakîka’l-mesrubeti**”

ve yine mübârek sadr-ı bedr-ârâlarından sürre-i dürre dişlerine varınca ziyâde latîf ve nâzik satır-ı memdûd gibi bir mikdâr kıl var idi ki enlü değil ve sıkca ve uzunca dahi değil belki ol mûy-i müşgîn-hâl-i nezâket ve hem-vârîde mikyâs-ı i‘tidâl idi.

“**Kâne ‘unukahûceyyidündümyetin**”[81]

Kâne ol Resûl-i kerîmin gerden-i sîmîn ü cîd-i na‘îmleri erbâbı nazarında nazîri ‘adîm olan gerden-i sanem-i ‘âc ve yâhûd sîm idi. Fî safâ’i’l-fıddati,ya‘ni ifrât-ı leme‘ân ve berîkde gûyâ ki bir hâlis evsâfı gümüş idi.

“Mu‘tedile’l-halki”[82]

ya‘ni ol Nebiyy-i Kureşî’nin yaradılışı öyle mu‘tedil idi ki a‘zâ-yı şerîfe tamâmen birbirine her hâlde uygun ve ke-mâ yenbağî cümle mümâsil ü mevzûn idi.

“**Bâdinen mütemâsiken**”[83]

ya‘ni ol Resûl-i muhterem ve güzîde-i Benî Âdem sallallâhu ‘aleyhi ve sellem hazretlerinin mübârek cism-i mükerremleri haylice iri ve lahm-i mufahhamleri güzel kavî ve şâibe-i nakâisten bi’l-külliye berî idi.

“**Sevâe’l-batni ve’s-sadri”**[84]

ve dahi şikem-i pür-hikemleriyle sadr-i bedr-i münevverleri bir levh-i sîmîn-levh gibi bes-berâber idi.

“**Müşîha’s-sadri”**

ve yine sadr-ı meşrûh-i Resûl semî-‘i mahzen-i esrâr-ı İlâhi ma‘den-i ahbâr-ı nâ-mütenâhî olduğuna binâen i‘tidâl üzre fasîh ü vasî‘ idi.

---

[81] Boynu son derece güzel olup, sanki gümüş gibi parlak idi.
[82] Yaratılışı, a’zâları mu’tedil ve münasip idi.
[83] Şişman da çok zayıf da değildi.
[84] Sırtı, karnı düzgün idi.

“**Ba‘îde mâ beyne’l-[106b] menkibeyni”**[85]

ve meyân-ı dûş-i manzar-ı dûşları ya‘ni mübârek yağrınları kemâl-i i‘tidâl üzre uzacak idi ki temâm-ı bedânet ve dahâmet onunla zâhir ve hüveydâ ve celâlet-i nübüvvet bir nev‘a dahi peydâ olur idi.

“**Dahme’l-kerâdîsi**”[86]

ya‘ni omuzbaşı ve uyluk başı ve dizgözü üstühân-ı nûr-âşiyânları sâir a‘zâ-yı celîle-i Nebeviyye’ye esâs-ı nûr iktibâs oldığına binâen ol cenâb-ı hazret-i Hak ve hakîm-i ezeli-yi mutlak lâ-cerem böylece kavî ve iri olmasını ufak bilüp bu gûne latîf ve yek-sân ve mevzûn ve mu‘tedil kavî ve me’mûn-i halk eylemiş idi. Fe-tebâraka’llâhu ahsene’l-hâlikîn ni‘me’l-Hakîm ve hüve Rabbü’l-‘âlemîn.[87]

“**Envere’l-mütecerredi**”[88]

ve bir emr-i târîyle sevbden ârî olan cesed-i şerîfleri ziyâde nûrlu idi. Ya‘ni cism-i pâk-ı Muhammedî ve beden-i tâb-nâk-ı Ahmedî nazar-ı İlâhî sermedîye ke-mâ yenbağî mazhar oldığuna binâ’en ba‘zı mertebe rîk ve gubâr ve yâhûd harâret-i âfitâb-ı tâb-dâr isâbet etmekle asla kararmak ihtimâli olmaz idi.

(Li-Münşi’ihi)

Ol beden kim ola nûrdana‘lâ

Ana kirlenmek olur mu hâşâ

Olmadı sâyesi üftâde-i hâk

Etdi bu lutfi dahi ana Hudâ

Hîçpâ-mâl-i meks olmadı hem

Oldu bu nev‘deta‘zîm ana

Mâ-hasale hazret-i fahr-i rusülün

85 İki omzunun arası geniş idi.
86 Mafsal kemikleri kuvvetli ve iri idi.
87 E 59, ÂE 448 ve ÂE 450 - ni’me’l-hakîm ve hüve Rabbü’l-‘âlemîn.
88 Ciltleri nurlu ve parlak idi.

Cism-i pâkindegörinürdi cilâ.[89]

“**Mevsûle mâ beyne’l-lebbetive’s-sürreti bi şa‘rin yecrî ke’l-hatti”**[90]

ya‘ni ol **[107a]**Nebiyy-i Mahmûd’un vücûd-i behbûd u Zât-ı mes‘ûdlarında sîne-i nûr- âyîneleri evcinden nâf-i müşgîn-nâfîlerine varınca iki tarafları muttasıl mânend-i hatt-ı siyâh müşg-bâr ziyâde nâzik ve hem-vâr kıldan ince bir satr-ı âb-dâr var idi.

“**Âri’yye’s-seddiyeyni**”

ve dahi pistân-ı hukka-i nişân ve lü’lü-i ‘unvânlarında ya‘ni mübârek memelerinde kıl kadar küdûret olmayup bi’l-cümle nesneden ‘ârî ve berî idi.

“mimmâ-sivâ zâlike”

illâ ancak mücâveret tarîkiyle ol şekl-i hatda nümûdâr olan mûy-i müşg-bâr ve ‘anber-i âsâr var idi.

“**Eş‘are’z-zirâ‘ayni ve’l-menkibeyni ve e‘âli’s-sadri”**[91]

ya‘ni mübârek kollarında ve mübârek omuzlarında ve sîne-i âyine-sînelerinin taraf-ı bâlâlarında vâfirce mûy-i gâliye bular var idi. Ve bi’l-cümle bu mevâzı-‘ı mübârekede ol mûy-i dil-cûy ve müşg-bû haylice olup her biri ol Nebiyy-i muttalibide olan kuvvet-i risâlet ve mehâbet-i Nübüvvet ve fart-ı şecâ‘atden lisân-i hâl-i hoş-makâlle haber-gû idi.

“**Tavîle’z-zendeyni”**[92]

ve mübârek bilekleri i‘tidâl üzre uzun ve mevzûn idi. Ba‘zı şürrâh-murâd bunda mübârek kollarında olan üstühân-ı nûr ‘unvânlarının[93] uzunluğudur dimiş.

“Rahbe’r-râhati”[94]

---

89 ÂE 59, ÂE 448 ve ÂE 450: sadece şu kısım yer almaktadır:
Ol beden kim ola nûrdan a’lâ
Ana kirlenmek olur mu hâşâ

90 Göğsün üst tarafındaki kısım ile göbek arasındaki kıllar bir satır şeklinde uzanmış idi.

91 Kollarında, omuzlarında ve göğüs kısmının üst tarafında kıl vardı.

92 Dirsek kemikleri, bilekleri uzun idi.

93 ÂE 59, ÂE 448 ve ÂE 450: âşiyânlarının.

94 Avuçları geniş idi.

ve ‘âmme-i enâma râhat-resân olan râha-i kerem-sâhaları ya‘ni mübârek ellerinin ayaları dahi vâsi‘ce idi. Hakkâ ki erbâb-ı basar bu hilkat-i nûr-i basar ile ol Resûl-i mahmûdi’l-hısâl ve mahbûb-i **[107b]**Hudâ-yı müte‘âl hazretlerinin kâffe-i cihân-bânakerem-bahş-i bî-nihâye olduklarına istidlâl eyleyüp bu şekl-i matbû‘ı ana ni‘me’l-eser bilürler idi.

“**Şesne‘l-keffeyni ve’l-kademeyni**”[95]

ya‘ni ol Peygamber-i kerîmü’ş-şân ve ‘azîmü’l-bürhânın yed-i kerem-yedleri ve kadem-i muhteremleri hattâbi’t-temâm ve’l-kemâl enâmil-i meymûn ve ‘atâ şâmilleri gâyet matbû‘uhem-vâr ve latîfü hoş-etvâr-i i‘tidâl üzre irice ve etine doluca idi.

“**Sâ’ile’l-etrâfi**”[96]

ve dahi ol Resûl-i zi’l-Celâl ve habîb-i Rabb-i müte‘âlin menba-‘ı mâi’l-hayât ve reşk-efzûd-i âb-ı zülâl olan enâmil-i nûr-misâl ve kerem-hasâilleri ya‘ni bi’l-cümle mübârek parmakları ziyâde mu‘tedil ve mevzûn ve uzunca ve hem-vâr ve kâlem-nümûn idi. Hattâ cild-i pâk-ı tâb-nâklarında asla zerre kadar tekessür ü teşennüc ü ta‘akkudden bir eser görünmez idi. Belki ifrât-ı nûrâniyyetden mânend-i Kevser her tarafa seyelân ider zann olunur idi. Ba‘zı rivâyetde “sâ’ine’l-etrâf” ev “sâ’ire’l-etrâf” vâkı‘ olmuşdur. Bunlar dahi ma‘nâ-yı evvele ‘â’iddir.

“**Sebite’l-kasabi**”

ve dahi ol mefhar-i evâhir ü evâilin etnâb-ı mefâsılları ya‘ni mübârek sinirleri cümle latîf ve bükülmez ve ziyâde hem-vâr ve düz idi ki asla ta‘akkud ve büklüm derk ü his olunmaz idi.

“**Hımsâne’l-ahmeseyni”**[97]

Ve dahi ol Peygamber-i zü’l-ihtirâm ‘aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm hazretleri sa‘âdetle hareket ve hirâm buyurduklarında vasat-ı **[108a]**kadem-i muhteremleri

[95] Elleri ve ayakları etli idi.
[96] Parmakları mu‘tedil bir şekilde uzun idi.
[97] Ayakları tam olarak yere basmazdı.

tamâmen bûse-gâh-ı zemîn-i rif'at-rehîn olmaz idi. Belki ancak ökçe tarafı ve parmaklar tarafı ve bir mikdâr taşra tarafı bûse-dâd-ı hâk-i 'ıtır-nâk olur idi.

"**Mesîha'l-kademeyni yenbû'uhüme'l-mâü"**[98]

ya'ni ol Nebiyy-i zübde-i kâinât ve mefhar-i mevcûdât hazretlerinin mübârek ayakları öyle latîf ü berîk idi ki gûyâ nûrdan tecessüd ü tecessüm eylemişdi. Üzerlerine dökülen âb-ı Kevser cenâb-ı ber-mir'ât-ı mücellâ gibi bî-karâr u bî-me'âb olup[99] fi'l-hâl şükran li'llâhi Te'âlâ yerlere üftâde verû-mâl olur idi.

"**İzâ zâle zâle tekallu'an**" [100]

veeğer ol Cenâb-ı hazret-i risâlet sa'âdetle her-gâh ki bir semte hareket buyursalar esnâ-yı hirâmda her-çend ki ref-'i akdâma ikdâm ideler mübârek pây-i rif'at-intimâların kuvvetlice kaldırurlar idi. Meselâ mütekebbirân u nâzende-gân-ı cihân-bân gibi bir yere gitdikde ayak sürüyüp nâzıyla yürümezler idi.

"**Ve yahtû tekeffüen**"[101]

ve yürüdükde dahi câdde-i tarîka mâil yürürler idi. Ba'zı kibâr tercemesinde tekeffi lafzını kuddâm cânibine teveccüh ile tefsîr idüpya'ni meşyleri temâyül ile değil idi. Salınup yürümezler idi. Ba'zı şürrâh-ı Buhârî "*Kâne izâ meşâ yemîlü ilâ kuddâmihi bi-vaz'i hutuvâtin müttesi'atin*" didiği anı müeyyiddir dimişler.[102]

"**Ve yemşî hevnen**"[103]

ve dahi meşy ve hareketlerinde ziyâde vakar u sekînet iltizâm iderler**[108b]** idi ki mağrûrâne salınmak ihtimâli olmaz idi.

"**Zerî'a'l-mişyeti**" [104]

ya'ni hareket-i pür-bereketlerinde lütufla sür'at iderler idi ki

---

98 Ayakları düz taban değildi ve üzerine dökülen su akıp giderdi.
99 ÂE 59, ÂE 448 ve ÂE 450 - bî-me'âb ifadesi yok, sadece bî-karâr.
100 Yürürken ayaklarını kuvvetlice kaldırır, sürümezdi.
101 Adımları birbirini takip eder, salına salına yürümez idi.
102 ÂE 59, ÂE 448 ve ÂE 450 -ba'zı kibâr vd.
103 Mütevâzi bir şekilde yürür idi.
104 Latîf bir hızla adım atardı.

“ke-ennemâ yenhattu min sabebin”[105]

ke-enne ol Nebiyy-i muhterem sallallâhu ‘aleyhi ve sellem hazretleri sa‘âdetle[106] bir semte hirâm ve devletle bir yere sarf-ı kadem buyurduklarında gûyâ ki bir yüksek yerden inerler idi.

“**ve ize’l-tefete’l-tefete cemî‘an**”[107]

veeğer ol güzîde-i Benî Âdem şefâ‘at-cûy-i ‘usât-ı ümem her-gâh ki lütufla iltifât buyurup bir nesneye nazar-bâz olsalar[108] külliyet ile müteveccih olup gurûr nâzıyla ki endâz olmazlar idi.

“**Hâfıza’t-tarfi”**[109]

dahi ol hulâsa-i nev-‘i insân ve karîr-i ‘uyûn-ı a‘yân hazretleri çendân vakûr idiler ki efrâd-ı âferîdeden bir ferde makdûr değildir. Binâen ‘alâ zâlik mübârek dîde-i nûr-dîde ve çeşm-i cemâl-i çeşîdeleri mahfûzun min ‘ındillâh olup ru’yet-i nâ-sezâ olacak nazar-bâzîden bi’l-külliye masûn bi-lâ iştibâh[110] idiler.

“**Nazaruhû ile’l-ardi etvalü min nazarihi ile’s-semâi**”[111]

ya‘ni ol Resûl-i Hudâ ve mahbûb-i zât-i Kibriyâ’nın yerlere nazarı göklere nazarından dirâz ve hilâfı bi’n-nisbe az idi. Zirâ kadıyye-i vakâr ve hudû‘ve âdâb-ı tevâzu‘ ve huşû‘ bu tavr-ı matbû‘dan ziyâdece[112] peydâ ve nümâyân ve hüveydâ olur.

“**Cüllü nazarihi’l-mülâhazatü”**[113]

ya‘ni umûr-i dünyâya olan nazar ve i‘tibârları ekser hâlde kader-i yesîr üzre bedîdâr idi.

“**Yesûku ashâbehü**”[114]

---

[105] Yürüdüğünde sanki yukarıdan iner gibi idi.
[106] ÂE 59 ve ÂE 450 - sa**‘**âdetle.
[107] Bir şeye yöneldiği zaman tüm vücuduyla döner idi.
[108] ÂE 59, ÂE 448 ve ÂE 450: her-gâh ki sa**‘**âdetle bir nesneye nazar buyursalar.
[109] Sebepsiz olarak hiçbir tarafa bakmazlardı.
[110] ÂE 59, ÂE 448 ve ÂE 450 - bi-lâ-iştibâh.
[111] Yere bakmaları göğe bakmalarından daha çok idi.
[112] ÂE 59 ve ÂE 448: huşû‘bundan ziyâdece.
[113] Bakışları düşünceli idi.
[114] Ashâbıyla yürürken arkalarından giderdi.

ya‘ni Zât-ı **[109a]**zü’l-ihtirâmları ashâb-ı kirâmlarıyla bir yere refâkat u hirâm buyursalar ol Resûl-i kerîm anları takdîm idüp kendüler sa‘âdetle verâ-yı ashâbda[115] kalup irâ’et-i râh-ı tevâzu‘u ta‘zîm ider idi.

“**Ve yebde’ü men lekıye bi’s-selâmi”**[116]

ve dahi ümmet-i sa‘âdet-i tînet ve devlet-i ülfetden her kime râst gelseler zât-ı sütûde sıfatları bi’z-zât evvelen selâm virmege mübâdere ve müsâra‘at buyurup sahb-ikirâmlarına bu nev‘a dahi kasd-ı ikrâm iderler idi.

“Kâle” yine İbn Ebî Hâle hazretleri buyurdular ki:

“**Kâne Resûlullâh sallallâhu ‘aleyhi ve sellem mütevâsıle’l-ahzâni**”[117]

ol mesned-i Peyâm-berân ve ol Resûl-i âhiri’z-zamân hazretleri umûr-i ahrete müte‘allika olan gam ve elemlerini birbirlerine ulaşdırır idi.

“**Dâime’l-fikreti**”

ve dahi umûr-i mezkûreye fikr ü endîşelerinde devâm üzre idiler.

“**Leyset lehû râhatün”**

dünyâda ânlar içün asla râhat ve safâ yoğidi.

“**Ve lâ yetekellemü fî gayrı hâcetin**”[118]

ve dahi dünyevî veyâ uhrevî bir hâcet-i beşeriyye olmaksızın kelâma ikdâm buyurmazlar idi.

“**Tavîle’s-sekti”**

Kesret-i ezkâr ve devâm-ı efkârdan nâşî sükûtları tavîl ve nutukları kalîl idi.[119]

“**Yeftetihu’l-kelâme yahtimühû bi eşdâkihi**”

---

115 ÂE 59 ve ÂE 448: ardlarında yürürler idi.
116 Karşılaştığına evvelce kendisi selâm verirdi.
117 O, genellikle hüzünlü idi.
118 Gereksiz yere konuşmaz idi.
119 Konuşması az, sükûtu çok idi. ÂE 59, ÂE 448 ve ÂE 450: devâm-ı efkârdan nâşî uzun sükût iderlerdi.

ya‘ni ol Nebiyy-i zî-şân sa‘âdetle nutk idüp meclise dürr-i efşân olsalar kelimât-ı dürer-bârlarına mübârek dihânlarından nice bed’ iderlerse öylece pâyân virirlerdi. Ve bi’l-cümle **[109b]**ol Resûl-i ‘Adnânî dil ucuyla söylemege kendülere erzânî görmezler idi.

“**Ve yetekellemü bi cevâmi‘i’l-kelimi**”[120]

ve her-bâr ki söyleseler kelimât-ı fesâhat-ı gâyât ve belâgat-ı âyâtları hezâr-mesâlih ve hikemi ve üslûb-i bedî-‘i i‘câz-şiyemi müştemil tarz üzre olup böylece cevâhir-i zevâhir-nisâr ve i‘câz-ı hikem-güftâr olurlar idi. Hakkâ ki kelâm-ı lü’lü’-i insicâmlarının sebk ve keyfiyyeti yanında büleğâ-yı ‘Arab-ı ‘urbanlar ve hikmeti meyânında hukemâ-yı Rûm u ‘Acem bî-şu‘ûr u bî-mecâl idi ki ezhân-ı havâs ve ‘avâmda mâlâ-mâl olmuşdur.[121]

“**Faslün lâ fudûle fîhî ve lâ taksîra”**[122]

öyle kelâm-ı le‘âlînizâm-ı şâmil ü kâmil ki meyân-ı Hakk ve bâtılı fâsıl idi. Ve yine anda asla beyhûde ziyâde ve fehm-i murâda mâni‘olacak kusûr yoğidi.

“**Demisünleyse bi’l-câfî”**[123]

ya‘ni ol Nebiyy-i kerîmin huluk-ı ‘azîmleri gâyet latîf ve suhûlet üzre idi ki aslâ ir ferde cevr ü cefâyı sezâ ve revâ görmezler idi.

“**Ve le’l-mühîni**”[124]

ve dahi ol menba-‘i risâlet ve melek-haslet hazretleri kimseye ihânet ü hakâret etmezler idi. Ve ol Resûl-i kerîm ve Nebiyy-i celîli dahi bir kimsenin tahkîr ü terzîli ihtimâli yoğ idi. Belki kadr-i a‘lâları meyân-ı a‘dâda bile hezâr merhale kuvvet-i idrâkden bâlâ idi.

“**Yu‘azzimü’n-ni‘mete ve in dekkat**”[125]

120 Az sözle çok şey anlatırdı.
121 ÂE 59, ÂE 448 ve ÂE 450: bî-şu‘ûr ve bî-mecâldir.
122 Konuşmasında fazlalık yahut eksiklik yok idi.
123 Kibar bir yaratılışı var idi, asla kaba değildi.
124 Kimseye hakaret etmezdi.
125 Ni‘met az olsa da onu yüceltir küçümsemezdi.

ya‘ni zât-ı şerîf ve nefs-i nefîsleriçün[126] âmâde olunan ni‘met her ne **[110a]**kadar kıllet üzre olsa dahi yine ol Resûl-i Kerîm anı istihkâr eylemeyüp tevkîr ü ta‘zîm iderler idi.[127]

“**Lâ yezümmü fîhâ şey’en**”[128]

eşyâdan bir şey’izemm ü kadha ruhsat virmezler idi.

“**Lem yekün yezümmü zevâkan ve lâ yemdehuhû**”[129]

ve bi’l-cümle mat‘ûm ü meşrûbden bir nesneyi zemm ü medh ider olmadılar. Belki mübârek tab-‘ı kerem-i matbû‘larında ârzû olsa sa‘âdetle tenâvül buyurup ârzûolmadığı takdîrce lütufla[130] keff-i yed-i sa‘âdet-sermed iderler idi.

“**Ve lem yekün li ğadabihî**”[131]

cenâb-ı Resûl-i halîm ü selîm ki müstecmi-‘i mekârim-i ahlâk olmakda misli ‘adîm olduğu bi’l-ittifâkdır.[132]Lâkin yine gadabân oldukda bir vech ile karşularına durulmaz idi.[133]

“**İzâ tü‘uddıye’l-hakku bi şey’in**”[134]

Meselâ[135] ibtâl-ı hakka mü’eddî olur bir şey’e ta‘arruz ve tesaddî olunsa yâhûd eşhâsdan birisi vech-i mezkûr üzre bir nesneye ta‘arruz eylese veyâhûd cenâb-ı vahiy-ülfetleri ikâmet-i hakk-ı müsbit içün ta‘arruz ve ‘azîmet buyursalar[136] mehâbet-i risâlet ve celâlet-i nübüvvet harekete gelüp bir ferde ref‘ ve i‘tirâza miknet ve kudret olmaz idi.

“**Hattâ yentasıru lehû**”[137]

---

126 ÂE 59, ÂE 448 ve ÂE 450: zât-ı şerîfleriçün.
127 ÂE 59, ÂE 448 ve ÂE 450:Resûl-i kerîm anı ta‘zîmiderlerdi.
128 Herhangi bir şeyi kötülemezdi.
129 Yeme içme vs. şeyleri kötülemediği gibi çok övmezdi de.
130 ÂE 59: lütufla yerine ecelden.
131 Öfkesi sürerdi.
132 ÂE 59, ÂE 448 veÂE 450: cenâb-ı Resûl-i kerîm halîm ve selîm olmakda ittifâkan misli ‘adîmdir.
133 ÂE 59: karşularına insân durmaz idi; ÂE 448 ve ÂE 450: karşularına insân duramaz idi.
134 Birine bir haksızlık yapılsa ona yardım edip haksızlığı ortadan kaldırıncaya kadar
135 ÂE 59, ÂE 448 ve ÂE 450: meselâ eşhâsdan birisi.
136 ÂE 59, ÂE 448 ve ÂE 450 – yâhûd vd.
137 Haksızlığa uğradığında kişiye yardım edip haksızlığı ortadan kaldırıncaya kadar (öfkesi dinmezdi).

hattâ ol hakka yardım idüp her-bâr ihyâ-yı hakve ibtâl-i bâtıl-ı mutlak iderler idi. Ve'l-hâsıl[138]Rabbü'l-enâm 'aleyhi's-salâtü ve's-selâm hazretleri lâ-mehâle taraf-ı hakdan ayrılmayup intisâr ü intikâma sa'y u ikdâmı sa'âdetle iltizâm buyururlardı.**[110b]**

"**Ve lâ yeğdabu li nefsihî ve lâ yentesıru lehâ**"[139]

ya'ni ol Resûl-i ilâh ve şefâ'at-penâh ve mekremet-dest-gâh hazretleri hikemi'l-beşeriyye teşehhî içün[140] gadab ve yâhûd ittibâ-'ı nefisle hetk-i edeb eyleyüp bir ferdden ahz-ı intikâm sadedinde olmazlar idi. Farazâ bu sûretderû-nümûn olur ba'zı emrin sübûtu muhakkak ve mukarrer olsa yine ol[141] cenâb-ı Rabbi'l-erbâb ve Hâliki'l-enâm ve'l-mülki'l-'â'lâm hazretlerinden dahi ilhâma mebnîdir[142] denilir.Rastî-i makâle-i pür-hikmet mulâhaza-ı kıssa-ı hazardan cilve-ger-i minassa-isıhhat olur.[143]

"**İzâ eşâra eşâra bi keffihî küllihâ**" [144]

her-gâh ki sa'âdetle bir nesneye işâret buyursalar tamâmen mübârek keff-i kerem-güster[145] ile işâret ve bu nev'a dahi lutf u mürüvvet ve ta'lîm-i ümmet iderlerdi.

"**ve izâ te'accebe kalebehâ**"[146]

veeğer bir nesneden ta'accüb itseler mübârek dest-i kerem-peyvestlerinin ayasının[147] cânib-i semâya dönüptaşra tarafıyla yire îmâ iderledi.

"**Ve izâ tehaddese't-tesâle bihâ**"[148]

ve her zemân ki sühen-pîrâ ve lutf-efzâ buyurup bir nesneden haber virseler kelimât-ı sihr eserlerini işâret-i 'aliyyeleriyle muttasıl ve mukarrer iderlerdi.

---

138 ÂE 448 ve ÂE 450: ve'l-hâsıl ol Resûl-i.
139 Kendisi için ne kızar ne de kendisi için kazanmak/intikam almak isterdi.
140 ÂE 59: şefâ'at-cûy-ı ümmet-penâh hazretleriteşehhî içün; ÂE 448 veÂE 450: şefâ'at-penâh hazretleri teşehhî içün.
141 ÂE 59, ÂE 448 ve ÂE 450: rû-nümûn olan umûr ve ahvâl.
142 ÂE 59, ÂE 448 ve ÂE 450: hazretleri elbette kendülere vahy ve ilhâm eylemeğe mebnîdir.
143 ÂE 59, ÂE 448 ve ÂE 450 -Rastî-i makâle-i pür-hikmet mulâhaza-ı kıssa-ı hazardan cilve-ger-i minassa-ı sıhhat olur.
144 Bir şeyi işaret ettiği zaman tüm avucuyla, eliyle gösterirdi.
145 ÂE 59: keff-i kerem-keşfleriyle; ÂE 448: keff-i keşfleriyle.
146 Bir şeye şaşırdığı zaman ellerini ters çevirirdi.
147 ÂE 59: mübârek ellerinin arkasını; ÂE 448 veÂE 450: mübârek ellerinin âyasını.
148 Konuştuğunda ise avuçlarını birleştirirdi.

“Fe yadribu bi ibhâmihi’l-yümnâ râhatehe’l-yüsrâ”[149]

ve sa‘âdetle mübârek sağ ellerinin baş parmağıyla mübârek sol elleri ayasına ururlar idi.

“Ve izâ ğadibe e‘rada ve eşâha”[150]

ve eğer bir kâr-ı nâ-gir-dâr içün gadab etseler hilkat-ıkerem-tînet ve melek-**[111a]**hilkatleri muktezâsınca ‘afva müsâra‘at idüp levm ü mu’âhezeden i‘râz u inkıbâz üzre olurlar idi.

“**Ve izâ feriha ğadda tarfehü**”[151]

veeğer bir nesneden mesrûr olsalar yemîn ü yesâra nigerân olup asla izhâr-i sürûr u hubûr itmezlerdi.

“**Cüllü dahkihi’t-tebessümü**”[152]

ekser handeleri tebessüm idi.[153]

“Ve yefterru ‘an misli habbi’l-gamâmi”

ve ol Resûl-i nâzik-dehân hande-i nûş-i câne ruhsat buyursalar mağbût-ıdürr-i şehvâr olan mübârek dendân-ı âbdârları latîf ü berîk ü hem-vâr guyâ dolu dâneleri gibi hüveydâ ve bedîdâr olurdu.

Tekmile

Mütercim-i ‘abd-i sakîm Vahdî İbrâhîm eydür ki *Şifâ*’da mezkûr olan hilye-i pâk-i Ahmedî ve na‘t-ı tâb-nâk-ı Muhammedî bu makâmda hüsn-i ihtitâmbuldı. Feli’llâhi’l-hamdü ve’l-minnetü zi’l-in‘âm ve li’r-Resûli ebhâ’t-tahiyyeti ve’s-selâmi lâkin mühr-i müşgîn-i nübüvvet ve hâtem-i hüccet-i risâletin[154] dahi şemâil-i şerîfede mezbûr ve mestûr oldığı vech üzre bu tercemede îrâdını müstahsenve belki zîb-efzûd-ı nigâr-hâne-i cân u ten görüp tarz-ı sâbık üzre serd ü beyânat esaddî eyledim.

149 Sağ elinin baş parmağını sol elinin ayasına vurur idi.
150 Bir şeye kızdığı zaman yüz çevirirdi.
151 Sevindiğinde gözlerini aşağı indirirdi.
152 Gülmesi tebessüm şeklinde idi.
153 ÂE 59 -ekser handeleri tebessüm idi.
154 ÂE 59, ÂE 448 ve ÂE 450: hâtem-i nûr-i risâletin.

Ve mina’llâhi’l-hidâyetü ve’t-tevfîku ve’s-sülûku ilâ sevâe’t-tarîk

‘an Sâib b. Yezîd (ra) “ennehû kâle nazartü ile’l-hâtemi beyne ketifeyhi”

Kâ’il-i hadîs bu gûne tahdîs ider ki cenâb-ı sa‘âdet-şiyem-i Peyâm-ber ve Resûl-i kerîm-i Hudâ-yı ekber hazretlerinin iki yağrınları arasında mühr-i **[111b]**nübüvvete ve hâtem-i risâlete nazar itdüm gördüm. “**Fe izâ hüve mislü zirrü’l-hacele**”nâgâh ol mühr-i münevver[155] ve ol karîrü’l-‘ayn ve nûru’l-basar çerge ve oba dügmesine benzer idi.

“**Ve ‘an Câbir b. Semüreradıyallâhu te‘âla ‘anhü raeytü’l-hâteme beyne ketifeyhi Resûli’llâh sallallâhu ‘aleyhi ve sellem guddeten hamrâe”**

bu hadîsin kâ’ili ve bu şerefin nâ’ili dahi buyurmuşlar ki ol mührü ben-i hâtemi gördüm ol mühr-i şerîf ol mevzi-‘î münîfde et ile deri arasında peydâ olan ben didikleri nesne ki kırmızı renklü bir cism-i latîf idi ki “**misle beydati’l-hamâme”** mikdârda gögercin yumurdasınca var idi.

Ve fî rivâyet-i Müslim ‘anhu ve

“**Raeytü’l-hâteme beyne ketifeyhi misle beydati’l-hamâmeti yeşbehu cesedahû hâzâ”**[156]

Ve ‘an Ebî Zeydin hüve şe’râtün müctemi‘âtün İmâm Kastallânîeydür ki zâhiren bunlar ol mühr-i nübüvveti görmek devletine mazhar olmadılar. Belki elleriyle mes idüp mertebe-i hislerine lâyıh olduğu üzre bir mikdâr müctemi‘olup[157] birikmiş mûy-i‘anber bûy-i dilcû idi[158]didiler.

Ve ‘an Ebî Sa’îd el-Hudrî radıyallâhu ‘anhu

“**Ennehû kâne fî zahrihî sallallâhu te‘âla ‘aleyhi ve sellem bid‘ate lahmin nâşizetin”**

[155] ÂE 59: ol mühr-i nübüvvet.
[156] ÂE 59, ÂE 448 ve ÂE 450-“Raeytü’l-hâteme beyne ketifeyhi misle beydati’l-hamâmeti yeşbehu cesedahû hâzâ”
[157] ÂE 59, ÂE 448 ve ÂE 450 -müctemi‘ olup.
[158] ÂE 59 ve ÂE 448:‘anber-bû idi.

bunlardan vârid olan haber-i rif‘at-esere göre[159] ol cism-i latîf bir mikdâr yükserek lahm-i behcet[160]-elif idi.

Ve ‘an Abdullah b.Sercis radıyallâhu ‘anhu

“**Ennehû misle’l-cüm‘ı”**

bunlardan naklolunan eser-i mu‘tebere göre[161] nazarlarına bir mikdâr büyücek görinüp faraza yumruk gibi idi ki

“**havlehâ hıyelân[112a] ke-ennehâ seâlîl**”

nohud dâneleri gibi et benleri var idi ki her biri zînet-efzâ-yı mühr-i güher-i vâlâ idi. Bu ‘abd-i za’îf ve bende-i nahîf mûrdan kemter cümleden ahkar sakîm ü ‘alîl kem-mâye ve zelîlin anladığı[162] budur ki bu ifâde-i müşkil-beyân bi’n-nisbeti ilâ ba‘zi’l-ehyân veyâhûd isti‘dâd-ı ra’yide olan hâlete göre nümâyân olmak gerekdir.[163] Ve ‘ınde’t-tahkîk bunlar cümle takrîbîdir. Zira mehâbet-i şân-ı nübüvvet ve celâlet-i ‘unvân-i risâlet erbâb-ı meveddete ve ashâb-ı âdâb-ı mahabbete ke-mâ hüve hakkuhu nazaruhû ve tahdîku basarihî müsâ‘ade ve kudret ve isti‘dâd ve tâkat virmez idi ki her bir ferde yakîn hâsıl ve herkes tahkîke vâsıl olup ‘alâ vukû‘ habere ruhsat ve miknet ola. Vallâhü e‘lamü bi’s-savâb ve ileyhi’l-merci‘ ve’l-me‘âb. Ve hüve’llezî ya‘lemu’l-gaybe ve ‘ındehü ümmü’l-Kitâb.[164] Ve’l-hamdü lillâhi Rabbi’l-‘âlemîn. Ve’s-salâtü ve’s-selâmü ‘alâ Nebiyyihî ve âlihi ve sahbihî ecma‘în. İlâ yevmi’l-cezâi ve’d-dîn.[165]

Âmîn.**[112b]**

Sonuç

Gerek edebiyatımız gerekse hat sanatımız Hz. Peygamber’i tavsif eden ve çeşitli tarzlarıyla karşımıza çıkan hilyeler açısından oldukça zengindir. Peygamberine duyduğu özlemi, hasreti O’nun sureti ve sîreti ile ilgili olarak gelen rivâyetler ışığında kaleme

[159] ÂE 59, ÂE 448 ve ÂE 450: bunların haber-i sa’âdet eserlerine göre.
[160] ÂE 59, ÂE 448 ve ÂE 450: rif’at.
[161] ÂE 59, ÂE 448 ve ÂE 450: vârid olan habere göre.
[162] ÂE 59, ÂE 448 ve ÂE 450: bu ‘abd-i zaîf ve bende-i nahîfin anladığı.
[163] ÂE 59, ÂE 448 ve ÂE 450: budur ki bu beyan ba‘zı zamânanisbet olmak gerekdir.
[164] ÂE 59, ÂE 448 ve ÂE 450 -Ve hüve’llezî ya‘lemu’l-gaybe ve ‘ındehü ümmü’l-Kitâb.
[165] ÂE 59, ÂE 448 ve ÂE 450: ilâ yevmi’d-dîn.

alan birçok âlim, şâir Türk-İslâm edebiyatındaki hilye-i şerifelerin doğmasına vesile olmuştur. Yüzyıllarca süren hilye yazma geleneği son onyıllırda levhalarda yaşamaya devam etse de elimizde can bulmayı bekleyen birçok manzum ve mensur hilye kütüphanelerimizde beklemektedir. Resmî görevleri yanında dil ve edebiyatta, hat sanatında hâzık olan Vahdî İbrâhîm, mensur hilyesine esas olacak rivayetleri Kâdî İyâz'ın *Şifâ* adlı kitabından almış, halkın faydalanması ve bereket görmesi arzusuyla lisân-ı Türkî ile tercüme etmiştir. Hz. Peygamber'in hilyesini bilmenin mümin üzerine vacip olduğunu ve O'nun vasıflarıyla ilgili yanlış birşeyler söylemenin kişiyi küfre götüreceğini ifade ederek hilye bilmenin önemine dikkat çekmiştir. Vahdî İbrâhîm'in eserinde diğer manzum ve mensur birçok hilyeden farklı olarak girişte hilyeye bakmanın yahut onu evinde bulundurmanın kişiyi birçok felaketten koruyacağına dair rivâyetler dehilyenin ortaya çıkış sebebi olarak anlatılan Hârûnürreşid'in gördüğü rüya vs. hikâyeler de mevcut değildir. Ayrıca hilyenin sonunda tekmile başlığı ile hilyenin tamamlandığını ifade ettikten sonra diğer hilye örneklerinde rastlayamadığımız Nübüvvet mührü ile ilgili rivâyetler ve kendi açıklamaları bulunmaktadır.

Bu çalışmada hilye hakkında genel bilgiler, Vahdî İbrâhîm'in hayatına dair malumat verildikten sonra seçtiğimiz dört nüshalı hilyesini Süleymaniye Kütüphanesi Hasan Hüsnü Paşa nr. 211, 99b-112b varak sayılı nüshayı esas alarak *Terceme-i Hilye-i Şerîfe*'yi çeviri yazısı ile birlikte takdim ettik. Farklı kütüphanelerde Vahdî İbrâhîm adına kayıtlı Arapça hilyeler de mevcuttur. Bunların da ayrı bir çalışma ile ortaya konulması mümkündür.

Kaynakça

Ahmet Yesevi Üniversitesi Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. Erişim 13 Ağustos 2020. http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/vahdi-İbrâhîm-vahdi-efendi

Apak, Adem. “Hz. Peygamber’in (s.a.s.) Ümmetine Şefkat ve Merhameti”. *Hz. Peygamber ve Merhamet Eğitimi*. tsh. İsmail Derin. 79-91. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011.

Atik, Hikmet. “Hilyelere Göre Hz. Peygamber’in İnsanlara Davranışı”. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/17 (Ocak-Haziran 2007), 272-283.

Bursalı Mehmed Tahir. *Osmanlı Müellifleri*. 3 Cilt. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1342.

Erdoğan, Mehtap. "Müellifi Belli OlmayanMensur-Manzum Bir Hilye".*Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/1 (2008), 333-347.

Erdoğan Taş, Mehtap. “Hoca Sa’deddin Efendi’nin Mensur Hilyesi: Hilye-i Celiyye ve Şemâil-i Aliyye”.*Asobid Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2/3 (Haziran 2018), 19-60.

Erdoğan Taş, Mehtap. “Kadı Şâmî’nin Mensur Hilyesi: Şerh-i Hilyetü’ş-Şerîfe”. *Estad Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 1/1 (2018), 169-186.

Derman, Uğur. “Hâfız Osman”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15/98-100. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.

Derman, Uğur. “Hilye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/47-51. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*. 26. Baskı. Ankara:Aydın Kitabevi Yayınları, 2010.

DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. “Aranan: Hilye”. Erişim 10 Kasım 2020. https://hadislerleislam.diyanet.gov.tr/

Durmuş, İsmail. “Vahdî Efendi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. EK-2/644-645. İstanbul: TDV Yayınları, 2016.

Erdoğan Taş, Mehtap. “Hoca Sa’deddin Efendi’nin Mensur Hilyesi: Hilye-i Celiyye ve Şemâil-i Aliyye”, *Asobid Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2/3 (Haziran 2018), 19-60.

Eren, Mehmet. “Ümmü Ma’bed”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/325-326. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Fayda, Mustafa. “Vefeyât: Prof. Dr. Ali Yardım (1939-2 Ocak 2006)”. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (2004/2), 179-183.

Güngör, Zülfikâr. *Türk Edebiyatı'nda Türkçe Manzum Hilye-i Nebevîler ve Nesîmî Mehmed'in Gülistân-ı Şemâil'i*”. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2000.

Güngör, Zülfikâr. "*Türk Edebiyatında Hilye-i Nebevî Türünün Doğuşu Gelişimi ve Sebepleri*". *Tasavvuf, İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi* (2003), 188-199.

Kadî Iyâz, Ebü'l-Fazl Iyâz b. Mûsâ el-Yahsubî el-Endelüsî. *eş-Şifâ bi-ta'fîf-i hukûki'l-Mustafâ sallallâhu aleyhi ve sellem*.nşr. Abdülhamîd Ahmed Hanefî.2 Cilt. Mısır: b.y., ts.

Kandemir, M. Yaşar. "Muhammed". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/424.İstanbul: TDV Yayınları, 2005.

Kandemir, M. Yaşar. "Şemâil". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/497. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Kara, Ömer. "Neşâtî'nin 'Hilye-i Enbiyâsı'nın Dînî Kaynakları". *Akademik Araştırmalar Dergisi 12* (2002), 1-48.

Kazan, Hilal. "Hz. Peygamber'in En Güzel Tasvirleri Hilye-i Şerifelerdir". *Derin Tarih* 35 (2015 Şubat), 120- 121.

Keskioğlu, Osman- Özaydın, A. Taha. "Bulgaristan'da Türk-İslâm Eserleri". *Vakıflar Dergisi* (1983), 17/109-141.

Kubbealtı Lügatı. Erişim 14 Nisan 2020. www.lugatim.com

Morimoto, Kazuo. "Muhammed Peygamber'in İslâm Tarihindeki Benzerleri". *İslâm'da Hilye Geleneği Uluslararası Sempozyum Bildiri Özetleri* (2018), 39-40.

Mutluel, Osman. "Sanat Felsefesi Açısından Hilyeler". *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8/12(2013), 879-888.

Pala, İskender.*Hakânî Mehmet Bey Hilye-i Saadet*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2013.

Şaban, İbrâhîm. *Türk-Osmanlı Âlimlerinin Arap Belagatine Yaptıkları Katkılar (17-18. Asırlar)*.İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.

Uzun, Mustafa İsmet. "Hilye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/44-47. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

Taşkâle, Faruk. "Hilye-i Şerîfe'lerin Tezyinatı". *İslâm'da Hilye Geleneği, Uluslararası Sempozyum Bildiri Özetleri (2018)*, 26-27.

Türk Dil Kurumu. Erişim 17 Nisan 2020. www.tdk.gov.tr

Uyar, Gülgûn. "Rivâyet'ten Şerh'e: Hilye-i Şerîfe Yazımında Usul ve Muhteva". *İslâm'da Hilye Geleneği, Uluslararası Sempozyum Bildiri Özetleri (2018)*, 30-31.

Yavuz, Mehmet. "İbrâhîm Vahdî Efendi (ö. 1126/1714) ve Şevâhid Şerhleri". *İstanbul Üniversitesi Şarkiyat Mecmuası* 33 (2018-2), 61-90.

Yardım, Ali, "Hilye-i Saadet, Peygamber Efendimizin Yaratılış Güzellikleri". *Kubbealtı Akademi Mecmuası* 7/4 (1978), 12-25.

Yardım, Ali. “Şemâil Nevinin Doğuşu ve Tirmizî'nin Kitabü'ş-Şemâil'i”.*Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (1983),350-352.